

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

Факультет філології й журналістики імені Михайла Стельмаха

Кафедра української літератури

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему:

**«ЛІНГВАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВІННИЦЬКИХ
ДРУКОВАНИХ ВИДАНЬ (НА МАТЕРІАЛІ ГАЗЕТИ «МІСТО»))»**

здобувача ступеня вищої освіти магістра
галузі знань 03 Гуманітарні науки
спеціальності 014. 01 Середня освіта
(Українська мова і література)
заочної форми навчання
Чередніченко Ірини Василівни

Використання чужих ідей,
результатів і текстів мають
покликання на відповідне джерело

(підпис)

(ініціали, прізвище)

Науковий керівник: кандидат філологічних
наук, доцент

Прокопчук Людмила Володимирівна

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____

(підпис)

(ініціали, прізвище)

Члени комісії _____

(підпис)

(ініціали, прізвище)

(підпис)

(ініціали, прізвище)

(підпис)

(ініціали, прізвище)

Вінниця – 2018

Анотація

Чередніченко Ірина Василівна. Лінгвальна характеристика вінницьких друкованих видань (на матеріалі газети «Місто»)

Запропоноване дослідження є актуальним, оскільки недостатньо вивченні питання щодо мовних помилок на матеріалі регіональних газет, неопрацьовані питання про критерії виявлення помилок під час редагування журналістських повідомлень, формування протипомилкового апарату, що, зі свого боку, сприятиме підвищенню рівня мовної культури газетних матеріалів.

Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів: «Теоретико-методологічні засади дослідження газетного дискурсу», «Типологія мовних анормативів у газетному дискурсі», висновків, списку використаної літератури. У вступі обґрунтовано актуальність та практичну цінність обраної теми, окреслено мету і завдання дослідження, зазначено методи та висунено об'єкт і предмет роботи. Об'єктом роботи є мовні одиниці, що засвідчують порушення чинних норм сучасної української літературної мови. Предмет дослідження становлять лексичні, граматичні, орфографічні й пунктуаційні анормативи, які трапляються в матеріалах регіональних друкованих видань, зокрема газети «Місто».

У першому розділі розглядаються теоретико-методологічні засади дослідження газетного дискурсу: газетний дискурс як об'єкт лінгвістичних досліджень, типологія мовних помилок та причини їх виникнення. У другому розділі аналізується типологія мовних анормативів у газетному дискурсі: граматичні, лексичні, орфографічні, пунктуаційні.

Ключові слова: газетний дискурс, мовна помилка, норма, анорматив, засоби масової інформації.

Summary

Cherednichenko Irina Vasylivna. Linguistic characteristics of the Vinnytsia periodicals (based on the newspaper «Misto»)

The proposed study is relevant, because it is not enough to study the issue of language mistakes on the material of regional newspapers, the issues of the criteria for detecting mistakes during the editing of journalistic messages, the formation of an error-free device, which, on its part, will contribute to raising the level of language culture of newspaper materials.

The dissertation consists of the introduction, two sections: «Theoretical and methodological principles of research of newspaper discourse», «Typology of language aborigines in newspaper discourse», conclusions, list of used literature. The introduction substantiates the relevance and practical value of the chosen theme, outlines the purpose and objectives of the study, specifies the methods and sets out the object and subject of work. Objects of work are linguistic units, which testify to violations of current norms of contemporary Ukrainian literary language. The subject of the study focuses on lexical, grammatical, spelling and punctuation anomalies that occur in the materials of the regional printed editions, in particular, the newspaper «Misto»

The first chapter deals with the theoretical and methodological foundations of the research of newspaper discourse: newspaper discourse as an object of linguistic research, the typology of language errors and the reasons for their occurrence. The second section analyzes the typology of language aborigines in the newspaper discourse: grammatical, lexical, spelling, punctuation.

Key words: newspaper discourse, linguistic error, norm, abnormality, mass media.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні засади дослідження газетного дискурсу	7
1.1. Газетний дискурс як об'єкт лінгвістичних досліджень	7
1.1.1 Поняття «дискурс» і «текст»: спільне та відмінне	7
1.1.2 З історії вивчення газетної мови	12
1.2. Типологія мовних помилок	18
1.2.1 Мовна норма – базове поняття типології помилок	18
1.2.2 Класифікація мовних норм і помилок	24
1.3. Причини виникнення мовних помилок	34
Висновки до розділу I	37
РОЗДІЛ 2. Типологія мовних анормативів у газетному дискурсі	39
2.1. Лексичні анормативи	39
2.2. Граматичні анормативи	46
2.2.1 Морфологічні анормативи	46
2.2.2 Синтаксичні анормативи	52
2.3. Орфографічні анормативи	54
2.4. Пунктуаційні анормативи	58
Висновки до розділу II	66
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	71

ВСТУП

Засоби масової комунікації активно впливають на мовну свідомість телеглядачів, радіослухачів і читачів сучасної періодики. Саме тому одним із принципів функціонування ЗМІ, окрім об'єктивності, є, безперечно, і правильність поданої інформації, відповідність її оформлення загальноприйнятим літературним стандартам. Це стосується як змісту інформації, так і її нормативного відображення (кодування). Важко не погодитися з міркуваннями Г. Солганика, який стверджує, що мова засобів масової інформації є однією з найбільш впливових царин мови. «Із плином часу, зауважує дослідник, – вплив цієї мови не зменшується, а, навпаки, збільшується. Художнє, наукове, офіційне мовлення за мірою впливу на літературну мову не порівнюване з масовою комунікацією. Маючи величезну аудиторію, різноманітні засоби інформування і впливу, мова ЗМІ стає центром національної мови» [83].

На жаль, доводиться констатувати, що рівень мовної культури сучасних ЗМІ, особливо регіональних, невисокий, що зумовлено різними інтра- та екстралінгвальними чинниками.

Проблема мовних помилок у медіатекстах неодноразово привертала увагу вітчизняних мовознавців, що, за переконанням О. Хорошун, зумовлено «ситуацією функціонування літературної мови і пріоритетною для сучасної лінгвістики тенденцією розглядати мовний матеріал з комунікативних позицій, з огляду на репрезентацію знання мови у свідомості людини і закономірності мовного спілкування» [91]. Теоретичні засади феномену помилки викладено в працях Т. Бондаренко, А. Капелюшного, Л. Струганець, М. Пентилюк, О. Сербенської. Класифікації найуживаніших типів мовних помилок та шляхам усунення цих негативних мовних явищ присвячено наукові розвідки Л. Боярської, Г. Євсєєвої, Т. Коць, М. Яцимірської. Важливими для розуміння природи мовних помилок є дослідження з культури мови Н. Бабич, М. Пилинського, О. Пономарева.

Актуальність теми дослідження зумовлена недостатністю вивчення питань щодо мовних помилок на матеріалі регіональних газет, неопрацьованістю питання про критерії виявлення помилок під час редагування журналістських повідомлень, формування протипомилкового апарату, що, зі свого боку, сприятиме підвищенню рівня мовної культури газетних матеріалів.

Мета роботи полягає у виявленні, систематизації та аналізі мовних помилок, що трапляються в журналістських матеріалах вінницької газети «Місто».

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- опрацювати термінологічний апарат, визначити мінімальний набір термінолексем, які потрібні для дослідження мовних помилок у регіональних медіатекстах;

- з'ясувати лінгвістичну сутність таких понять, як «мовна помилка», «немовна помилка», «лексична помилка», «морфологічна помилка», «словотвірна помилка», «синтаксична помилка», «орфографічна помилка», «пунктуаційна помилка»;

- здійснити лінгвістичний аналіз газетних текстів і визначити частотність різнотипних помилок;

- визначити помилконебезпечні місця, тобто місця очікування редактором потенційної помилки;

- з'ясувати екстра- та інтралінгвальні чинники появи помилок у газетному дискурсі.

Об'єктом дослідження є мовні одиниці, що засвідчують порушення чинних норм сучасної української літературної мови.

Предмет дослідження становлять лексичні, граматичні, орфографічні й пунктуаційні анормативи, які трапляються в матеріалах регіональних друкованих видань, зокрема газети «Місто».

Методи дослідження. Для досягнення визначеної мети й одержання об'єктивних результатів у розв'язанні поставлених завдань використано

описовий метод і метод спостереження, якими послуговувалися для диференціації різновидів мовних помилок, а також за потреби – метод кількісних підрахунків.

Джерельна база дослідження. Для розв’язання окреслених завдань дібрано фактичний матеріал за допомогою суцільного лінгвообстеження вінницької газети «Місто» за 2017–2018 рр.

Теоретичне значення виконаного дослідження полягає в тому, що воно подає нові відомості та узагальнює про мовні анормативи, що трапляються в журналістських текстах регіональних друкованих видань. Визначено типологію мовних помилок у вінницькій газеті «Місто», на підставі чого виявлено помилконебезпечні місця, на які насамперед має звертати увагу редактор під час коригування журналістських матеріалів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їхнього використання під час викладання навчальних дисциплін «Українська мова в засобах масової комунікації», «Практична стилістика», у практиці редагування медіаматеріалів, у процесі укладання довідників і poradників для редакторів журналістських матеріалів та під час написання підручників і посібників з культури української мови.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення викладено в доповідях на III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасний мас-медійний простір: реалії та перспективи розвитку» (Вінниця, 2018), а також на звітній науковій конференції викладачів, аспірантів і студентів факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Стельмаха (2018).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 1 статтю (Граматичні анормативи на сторінках друкованих ЗМІ) у збірнику наукових праць «Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)»; 1 статтю (Типологія мовних помилок (на матеріалі вінницької газети «Місто»)) у

матеріалах III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасний мас-медійний простір: реалії та перспективи розвитку».

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури (позиції) та списку використаних джерел (позиції). Загальний обсяг роботи становить 81 сторінка, основного тексту – 70 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГАЗЕТНОГО ДИСКУРСУ

1.1. Газетний дискурс як об'єкт лінгвістичних досліджень

1.1.1 Поняття «дискурс» і «текст»: спільне та відмінне. Вивчення мови засобів масової комунікації останнім часом значно активізувалося. Це зумовлено кількома чинниками, серед яких: функціонування літературної мови на рубежі століть і пріоритетна для сучасної лінгвістики тенденція розглядати мовний матеріал, беручи до уваги репрезентацію знання мови у свідомості людини й закономірності мовного спілкування [91]. Сучасні ЗМІ поділяють на візуальні (періодичні друковані видання), аудіо- (радіо) й аудіовізуальні (телебачення, документальне кіно). Сьогодні ЗМІ міцно ввійшли в життя суспільства загалом, кожної особистості зокрема, будучи водночас потужним засобом впливу на людський розум.

Мова ЗМІ найбільш динамічна система, яка швидко реагує на всі зміни, що відбуваються в суспільстві, з одного боку, відображаючи стан його розвитку, а з іншого, – впливаючи на формування суспільної свідомості.

Саме в мові ЗМІ можна простежити нові тенденції в підходах до вивчення мови, які є в сучасній лінгвістиці. Серед них особливе місце посідають функціональні аспекти використання мови, саме вони відіграли важливу роль у вивченні мови наприкінці ХХ століття. Останнім часом усе частіше говорять про новий напрям, що з'явився в лінгвістиці, – медіалінгвістику – науку про мову ЗМІ. Термін «медіалінгвістика», уведений до наукового обігу Т. Добросклонською, вдало відбиває всі ті тенденції, що стосуються вивчення різних аспектів мови ЗМІ. Одним із дискусійних і водночас найменш чітко окреслених понять у сучасній лінгвістиці є питання дискурсу, що, з одного боку, вказує на складність цього поняття, а з іншого, – на різне трактування його науковцями.

Термін «дискурс» використовують у різних значеннях, що дає підстави вченим стверджувати про певну «розмитість» його поняттєвих меж. Зокрема, поняття дискурсу пов'язують із різними виявами комунікації в суспільстві. (комунікативний дискурс) та комунікацією в межах певних каналів (візуальний дискурс). До того ж дискурс пов'язують із виявом правил спілкування, способів викладу та втілення прагматичної мети мовців (дидактичний дискурс). Виділяють дискурс модернізму; зважаючи на етнокультурні особливості спілкування, виділяють міжкультурний дискурс. Соціальні, вікові та статеві характеристики учасників комунікації також ототожнюють із певними типами дискурсу (політичний дискурс, гендерний дискурс, феміністичний дискурс).

У лінгвістиці також досить широкий поняттєвий діапазон терміна «дискурс»: «вербальне представлення комунікативної події» (Н. Арутюнова); «зв'язний текст у контексті багатьох конститутивних і фонових чинників – соціокультурних, психологічних і т.ін.» (І. Штерн); «комунікативна ситуація, що включає свідомість комунікантів (партнерів спілкування) і текст, що створюється в процесі спілкування» (А. Кібрик) [Цит. за: Селіванова О. Сучасна лінгвістика : напрями і проблеми. Підручник. – Полтава : Довкілля – К, 2008. – с. 570]. Його визначають і як «тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву, відбувається в межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями і тактиками учасників. Дискурс є синтезом когнітивних, мовних, позамовних чинників, які визначаються конкретним колом «форм життя», залежних від тематики спілкування. До того ж дискурс має своїм результатом формування різноманітних мовленнєвих жанрів.

У комунікативній лінгвістиці, на думку Ф. Бацевича, найбільш загальною категорією організації мовного коду під час спілкуванні є дискурс – динамічне явище, сам процес спілкування, що після свого завершення перетворюється на текст [6, с. 158]. Дискурс і текст виступають носіями інформації, що в мовознавстві пов'язується зі значенням і смислом

(експліцитним чи імпліцитним). На думку науковця, відмінність між текстом і дискурсом полягає в тому, що в тексті не виявляються паралінгвістичні засоби; текст – одиниця лінгвістичного аналізу, дискурс – комунікативного [6, с. 147–148]. Текст, дискурс та мовленнєвий акт є релевантно співвіднесеними в межах модусів існування природної мови (мова – мовлення – комунікація). О. Шейгал виокремлює такі варіанти співвіднесеності понять *текст* і *дискурс*:

- 1) текст – це «словесний запис», а дискурс – мова живого спілкування;
- 2) дискурс – як явище діяльнісне, процесуальне, пов'язане з мовленнєвим творенням, а текст – результат мовної творчості, що має завершену форму;
- 3) дискурс і текст пов'язані співвідношенням реалізації: дискурс постає як мовленнєва подія, під час якої твориться текст як ментальний конструкт;
- 4) дискурс асоціюється тільки з усним мовленням, а текст – з його письмовою формою;
- 5) термін «дискурс» виступає родовим поняттям відносно понять «мовлення» й «текст»; дискурс об'єднує всі параметри, що характерні мовленню і тексту;
- 6) дискурс трактується як комунікативна подія, що полягає у взаємодії учасників комунікації засобом вербальних текстів та інших знакових комплексів у певних контекстах спілкування [94, с. 10–12].

Ф. Бацевич визначає дискурс як тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву (усну, писемну, паралінгвальну), відбувається в межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями й тактиками учасників; синтез когнітивних, мовних і позамовних (соціальних, психічних, психологічних тощо) чинників, які визначаються конкретним колом «форм життя»; залежних від тематики спілкування, має своїм результатом формування різноманітних мовленнєвих жанрів [6, с. 138].

К. Серажим потрактовує дискурс як складний соціолінгвістичний феномен сучасного комунікативного середовища, який детермінується (прямо чи опосередковано) його соціокультурними, політичними, прагматично-ситуативними, психологічними та іншими чинниками; має «видиму» – лінгвістичну (зв'язний текст чи його семантично значущий та синтаксично завершений фрагмент) та «невидиму» – екстралінгвістичну структуру і характеризується спільністю світу, який «будується» впродовж розгортання дискурсу його автором та інтерпретується його слухачем або читачем. Дискурс – це, образно кажучи, життя тексту в нашій свідомості, це накладання інформації, яку ми отримуємо з цього тексту, і нашого знання про обставини, спонуки його породження на ментально-чуттєве інформаційне поле нашого індивідуального «Я» [80].

Більшість науковців виділяє дискурс ЗМІ як самостійний тип дискурсу. Це, як переконаний О. Хорошун, зумовлено соціальною значущістю тієї комунікативної ділянки, яку репрезентує цей тип дискурсу.

Зважаючи на головні функції ЗМІ в соціумі, виокремлюють такі його функції: 1) інформативну, 2) соціалізуючу, 3) установлення «порядку денного», 4) політичну, 5) впливу на свідомість, або формування громадської думки, 6) розважальну [Цит. за: Хорошун О. О. Дискурс засобів масової інформації: характерні особливості (Електронний ресурс)]. Основними функціями дискурсу ЗМІ, на думку О. Хорошун, є інформативна й маніпулятивна [91]. Інформативна функція «передбачає точність поданої інформації, що дає змогу створення єдиної системи її сприйняття, вміння журналіста аналізувати й узагальнювати, стилістичну стриманість викладу матеріалу, конкретність і об'єктивність в поданні фактів і подій та максимальну стислість висловлювання [Цит. за: Хорошун О. О. Дискурс засобів масової інформації: характерні особливості (Електронний ресурс)]. Маніпулятивна функція дискурсу ЗМІ має на меті вплив на читача. Автор матеріалу прагне викликати певну поведінку читача, у такий спосіб викликаючи зміни в системі його цінностей. Лише інформативна функція

дискурсу ЗМІ трапляється досить рідко, адже будь-яка інформація певною мірою впливає на читача, формуючи його погляд на висвітлену подію, що можна витлумачувати як вплив на його думки та поведінку, але маніпуляція, своєю чергою, також не можлива без інформування.

Існують різні найменування медіадискурсу: мас-медіальний дискурс, дискурс мас-медіа, масово-інформаційний дискурс [Цит. за: Хорошун О. О. Дискурс засобів масової інформації: характерні особливості (Електронний ресурс)]. Ці визначення досить часто використовують як синонімічні.

М. Желтухіна визначає дискурс як «зв'язний, вербальний або невербальний, усний чи письмовий текст у сукупності з прагматичними, соціокультурними, психологічними й іншими чинниками, виражений ЗМІ, узятий в аспекті подій, що становить дію, яка бере участь у соціокультурній взаємодії й відбиває механізм свідомості комунікантів. Будучи польовою структурою, дискурс ЗМІ має центр, де розташовуються прототипні жанри, і периферію, яку складають маргінальні жанри, що відрізняються неоднорідною природою в силу свого розташування на стику різних типів дискурсу. Дискурс ЗМІ має опосередкований характер, тобто між адресантом і адресатом є дистанція – просторова і / або часова» [Цит. за: Хорошун О. О. Дискурс засобів масової інформації: характерні особливості (Електронний ресурс)].

Ознаки медіадискурсу, на нашу думку, найбільш повно виокремлює М. Желтухіна. Серед них науковець визначає такі: 1) групова співвіднесеність (адресант поділяє погляди своєї групи); 2) публічність (відкритість, орієнтованість на масового адресата); 3) полемічна орієнтованість (створення суперечностей з подальшою дискусією); 4) інсценування й масова спрямованість (вплив на кілька груп одночасно); 5) інформаційна глобальність та всеохопність; 6) важливе місце в геокультурній картині світу [Цит. за: Хорошун О. О. Дискурс засобів масової інформації: характерні особливості (Електронний ресурс)].

Роль ЗМІ сьогодні важко переоцінити: вони найбільшою мірою формують суспільну свідомість, адже більшість своїх уявлень про соціум людина отримує саме з газет, журналів, теле- і радіопередач. До того ж ЗМІ має необмежене коло споживачів; при цьому вони створені не лише для передачі інформації, а й «самі є активними учасниками суспільно-політичних й економічних процесів у суспільстві – учасниками, що створюють ситуації, формують настрої та думки» [91]. Водночас вони реалізують соціальний контроль мас.

Дискурс ЗМІ має низку передумов для маніпулювання суспільною свідомістю. Його маніпулятивний потенціал зумовлений щонайперше інтенціональною установкою цього виду дискурсу. Завдання дискурсу ЗМІ – вплив на формування громадської думки. Досягнення мети і завдання забезпечується тим, що дискурс ЗМІ – комунікативне явище, а будь-яке спілкування – це цілеспрямований вплив. У дискурсі ЗМІ журналісти виступають у ролі посередників. Оскільки населення дистанційоване від більшості подій і не може безпосередньо спостерігати за тим чи тим процесом, журналісти моделюють віртуальний світ і пропонують його як реальний.

Отже, дефініціювання термінів «дискурс» та «текст», незважаючи на різноманітні підходи щодо їхнього потрактування, досі залишаються дискусійними. У нашому дослідженні текст визначаємо як інформаційно та композиційно завершений продукт мовленнєвої діяльності, побудований з урахуванням комунікативної мети, а дискурс потрактуємо як складне комунікативне явище, що охоплює соціальний контекст, який створює уявлення як про учасників комунікації, так і про процеси творення й сприйняття повідомлення.

1.1.2 З історії вивчення газетної мови. Історію дослідження мови газет вивчав В. Пілик [68]. Як зауважує науковець, вивчення газетної мови розпочалося ще на початку минулого століття. Дослідники відзначали недоліки газетної мови та пропонували шляхи їхнього усунення, щоб

підвищити мовну культуру газет. Це наукові розвідки Б. Грінченка, І. Нечуй-Левицького, І. Франка, О. Пчілки. На думку О. Пчілки, публіцистичний стиль варто було орієнтувати на «народну» мову, аби уникнути використання іншомовних слів, адже надмірне використання слів іншомовного походження, як переконана авторка, призводить до того, що «мова виходить недбала, суха, повна ... незрозумілих слів», а отже, «дуже корисно знов звернути увагу перше всього на мову народну. Хто знає, скільки вона криє в собі, – і в своїй лексиці, і в синтаксисі, – коштовних скарбів, що придались би й для наших публіцистів та політиків» [Цит. за: Пілик В. В. Теоретичні засади лінгвістичної характеристики газетної мови (Електронний ресурс)]. Водночас автор вказує і на типові помилки, які трапляються в окремих періодичних виданнях. На думку М. Левицького, мову газети псують не іншомовні слова, а соціальні й територіальні діалектизми. Науковець виокремив ті помилки, яких припускаються журналісти: «1. Чужі слова, що замість їх можна було б ужити своїх власних; 2. Наші слова, уживані у чужому для нас значенні й формі; 3. Чужий склад речення, замість нашого; 4. Наші власні слова й форми речення, що їх не слід би вживати в письменництві, бо вони несуть вузькі провінціалізми; 5. Деякі “ковані слова”» [Цит. за: Пілик В. В. Теоретичні засади лінгвістичної характеристики газетної мови (Електронний ресурс)].

Провідні ідеї щодо вивчення газетної мови, яких дотримувалися Б. Грінченко, І. Нечуй-Левицький, О. Пчілка, підтримав М. Гладкий у своїй праці «Наша газетна мова» (1927) і стверджував, що «єдиний спосіб унормувати нашу газетну фразеологію, зробити її одноманітною для всієї нашої преси, є – пересадити її на природній ґрунт нашої народньої мови і тут же заходжуватися плекати й творити потрібні нам культурні її парості» [Цит. за: Пілик В. В. Теоретичні засади лінгвістичної характеристики газетної мови (Електронний ресурс)]. Автор одним із перших зробив спробу комплексно проаналізувати нормативні порушення на лексичному, граматичному, фразеологічному, синтаксичному рівнях газетної мови та запропонував

шляхи їх уникнення [цит. за В. Пілик]. Як зауважує В. Пілик, мові газет присвячено й один із розділів праці Г. Винокура «Культура мови» (1929), де автор констатує, що основною ознакою мови газети того періоду була заштампованість, шаблонність. На думку Г. Винокура, газетна мова відрізняється «насамперед тим, що вона позбавлена художньої, поетичної функції і виконує завдання чітко і елементарно комунікативні» [Цит. за: Пілик В. В. Теоретичні засади лінгвістичної характеристики газетної мови (Електронний ресурс)]. Учений зазначає, що «основні типи газетної інформації будуються за готовим уже шаблоном, вони зумовлені відпрацьованими в процесі газетного випуску мовними штампами, пристосованими словесними формулами, мовними кліше»; автор стверджує, що стандартизованим є навіть лексичний склад мови: «У газетній мові немає майже жодного слова, яке б не було штампом, кліше, шаблоном. Найбільш уживані слова з газетного лексикону – це вже не слова, а свого роду терміни» [Цит. за: Пілик В. В. Теоретичні засади лінгвістичної характеристики газетної мови (Електронний ресурс)]. Основна думка дослідника зводилася до того, що шаблонність та заштампованість не є негативними рисами мови газети, а навпаки, її визначальними рисами, оскільки, як уважав Г. Винокур, вони не суперечать її літературності. За переконанням ученого, використання штампів є виправданим там, де потрібно швидко та нейтрально передати певну новину.

У 40–50-ті роки, як зауважує В. Пілик, спостерігається певний спад інтересу до питань газетної мови. У наукових розвідках цього періоду основну увагу приділено визначенню лексичних та стилістичних помилок, дуже рідко об'єктом дослідження ставали засоби стилістичної виразності [66]. Серед низки праць дослідник називає колективне видання «Мова газети» (1941). Заслуговує на увагу праця професора К. Билінського «Практична стилістика мови газети» (1941), де у двох розділах («Лексика і фразеологія» та «Морфологія та синтаксис») подано поради редагування лексичних помилок, послідовно викладено морфологічні й синтаксичні теми,

зокрема запропоновано стилістичну характеристику частин мови, відомості про узгодження головних і другорядних членів речення. Автор наголошує на тому, що журналістам потрібно бути грамотними та максимально уважними, оскільки газета є відповідальною за функціонування літературної мови [68]. К. Билінський зазначає, що «помилки орфографічні й пунктуаційні небезпечні не тому, що порушують шкільні граматичні правила, а тому, що вони пов'язані з порушенням змісту і навіть грамотну людину примушують шукати думку, яка викривлена неправильно написаними словами й неправильно розставленими знаками пунктуації» [Цит. за: Пілик В. В. Теоретичні засади лінгвістичної характеристики газетної мови (Електронний ресурс)].

Етапом піднесення у вивченні газетного мовлення В. Пілик називає 60–70 роки: у цей період зростає інтерес до проблем засобів мови масової комунікації, як наслідок – захист низки дисертаційних досліджень, у яких розглянуто окремі питання стосовно публіцистичного стилю, а отже й мови газет (дисертації А. Швець, В. Богуславського, В. Мельник та ін.) [68]. У цей час висловлено думки про виділення інформаційних текстів в окремий стиль літературної мови, зокрема в статті Д. Баранника «До питання про “інформаційний” стиль мови».

В. Пілик зауважує, що в дослідженні мови газет науковці розділилися на два табори, «одні з яких уважали цю мову неоднорідною і стверджували що в ній уживаються елементи різного мовного матеріалу, а отже, вивчення інформаційних текстів варто проводити з урахуванням специфіки жанру (праці Г. Солганика); інші дослідники не брали до уваги такої специфіки (В. Костомаров, Н. Шведова) [68]. Н. Шведова, зокрема, зауважує: «Нові явища проникають у різні жанри газети; і це є те, що дозволяє вивчати газетну мову як одне ціле» [Цит. за: Пілик В. В. Теоретичні засади лінгвістичної характеристики газетної мови (Електронний ресурс)].

У цей самий період виокремилися два головні напрями у вивченні газетної мови: функціонально-стилістичний і нормативно-стилістичний [68].

Представники першого напрямку вбачали в мові газети складник функціонально-публіцистичного стилю і тому вважали за потрібне вивчати особливості функціонування літературної мови на шпальтах газет, виявляти її специфічні мовні риси та ознаки. «Теоретичні напрацювання в цій галузі пресолінгвістики репрезентували газетні тексти як комунікативні компоненти публіцистичного стилю мови, звертаючи увагу на те, що інформаційний та експресивний аспекти газетних жанрів співвідносяться по-різному, а тому й кожен із жанрів має свою специфічну систему мовно-стилістичних засобів. Дослідники, які підтримували цей напрям, стверджували, що саме функціональна стилістика диктує вибір лінгвальних одиниць у газетно-публіцистичному тексті і тим самим забезпечує ефективність процесу комунікації» [68]. Представники другого напрямку зосереджували увагу на питаннях щодо дотримання чинних норм на газетних шпальтах. Вони зробили спробу виявити та класифікувати лексико-стилістичні помилки й запропонували рекомендації для уникнення їх, що, звісно, допомагає запобігти таким помилкам у мові газет.

За переконанням В. Костомарова, «зразкові газетні тексти створюються не обмеженням стандарту, а вмінням знаходити експресивну протитоту, творчо створювати органічне чергування контрастуючих елементів» [Цит. за: Пілик В. В. Теоретичні засади лінгвістичної характеристики газетної мови (Електронний ресурс)]. Науковець вважає, що використання мовних стандартів є важливим складником мови газети: «стандарт є необхідним уже тому, що неможливо для кожного окремого випадку (і, звичайно, абсолютно не потрібно – більше того, це ускладнювало б чи навіть руйнувало можливість нормального взаєморозуміння носіїв мови!) винаходити особливі засоби вираження, витрачаючи тони словесної руди. Виступаючи результатом відбору, опосередкування і типізації, стандарт не несе в собі нічого негожого та є відображенням історичного досвіду, показником багатства і шліфованості мови» [Цит. за: Пілик В. В. Теоретичні засади лінгвістичної характеристики газетної мови (Електронний ресурс)].

Надзвичайно продуктивним у дослідженні мови преси можна назвати доробок видатного російського стиліста Г. Солганика, який наголошує, що газетну мову варто вивчати «з погляду дієвого впливу на маси... і з погляду складу, функцій, особливостей, місця в стилістичній системі мови. Таке вивчення мови газети повинне привести до розуміння її специфіки, характеру, відпрацювання конкретних норм і рекомендацій для журналістів» [83].

Різні аспекти розвитку мови української періодики наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття знайшли своє висвітлення в працях Ю. Арешенкова, Н. Бойченко, І. Завальнюк, Т. Коць, А. Мамалиги, О. Муромцевої, К. Серажим, О. Стишова та ін. К. Серажим у статті «Сучасний український політичний дискурс: формування нового стилістичного канону» відзначає, що політичні зміни в Україні кінця ХХ століття зумовлювали й радикальні зміни в суспільно-політичній свідомості, що, своєю чергою, вплинуло на систему мови загалом і на мовні засоби, що використовуються в публіцистичному дискурсі зокрема. Нові умови функціонування ЗМІ, звісно ж, сприяють формуванню нових структурних і змістових принципів організації мовних одиниць. Його основу становлять норми відбору й сполучення мовних елементів у тексті відповідно до завдань комунікації [79, с. 88].

На сучасному етапі маємо монографії, дисертації, численні статті, присвячені проблемі мови засобів масової інформації. Серед них – монографія І. Завальнюк «Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ ст.: Структура та прагматистичні функції», у якій «цілісно досліджено стилістику та прагматику синтаксичних одиниць у мові української преси початку ХХІ ст.; схарактеризовано функціональні зміни в українських газетах означеного періоду та їхній вплив на стилістичні ресурси синтаксису» [30, с. 4]. Типологію мовних аномативів на матеріалі журналістських матеріалів розробила Т. Бондаренко [17]. Дослідниця здійснила спробу системного опису феномена помилки, визначивши

типологічні ознаки ненормативних одиниць, з'ясувавши причини виникнення помилок кожного типу, розробивши критерії виявлення мовних помилок під час редагування газетних текстів тощо. А. Капелюшний з'ясував типологічні особливості журналістських помилок [33]. Немовні помилки (такі, що не пов'язані з мовними нормами) детально розглядає З. Партика в навчальному посібнику «Загальне редагування» [63].

Різні аспекти мови сучасних ЗМІ постають предметом вивчення в численних статтях: теоретичні засади вивчення газетної мови (В. Пілик, О. Хорошун); орфографічні, пунктуаційні, лексичні, синтаксичні й стилістичні помилки в журналістських текстах (Т. Бондаренко, Т. Коць, М. Нетреба).

Отже, мова газетної мови завжди перебувала в колі зацікавлень вітчизняних науковців. Зокрема, питання функціонування літературної мови на газетних шпальтах, виявлення її специфічних мовних рис та ознак, а також питання культури мови.

1.2. Типологія мовних помилок

1.2.1 Мовна норма як базове поняття типології помилок.

Становлення норм сучасної української літературної мови відбувалося на ґрунті досліджень вітчизняного й зарубіжного мовознавства. Вагомим внеском у розвиток теорії мовної норми є праці українських учених: М. Гладкого, О. Синявського, М. Сулими, М. Пилинського, М. Жовтобрюха, С. Єрмоленко та ін.; чеських і словацьких лінгвістів (Б. Гавранек та ін.); датського вченого Л. Єльмслева; німецького мовознавця Е. Косеріу; російських – С. Ожегова, Л. Скворцова, Ю. Бельчикова та ін. Потрактування терміна «норма» в більшості мовознавчих досліджень неоднозначне. Ці відмінності залежать «від різних підходів до проблеми нормативності: чи з погляду загальної теорії мови, чи з погляду теорії культури мови, чи із практичних міркувань мовної культури» [33, с. 34]. Отже, у поняття «норма» часто вкладають неоднаковий зміст.

Заслугою представників Празького лінгвістичного гуртка є вивчення норми як поняття лінгвосоціологічного й конкретно-історичного. Норму вони потрактували як сукупність структурних засобів, регулярно уживаних певним мовним колективом. Спостереження над змінами норми в часі і в її функціональній варіативності дало змогу осмислити її діалектичну сутність і власне мовну природу. Чеська (а почасти і словацька) теорія виходить з основних ідей, понять, визначених ще Б. Гавранеком. Значний вплив має теорія норми Л. Єльмслева і Е. Косеріу, уперше представлена в 1952 році, знову поглиблена й уточнена 1969 року.

У середині 50-х років російський мовознавець С. Ожегов запропонував досить поширену дефініцію норми: «Норма – це сукупність найбільш придатних («правильних», «кращих») для обслуговування суспільства засобів мови, які складаються як результат добору мовних елементів... з існуючих, наявних, утворюваних знову чи добутих з пасивного запасу минулого в процесі соціальної, в широкому розумінні, оцінки цих елементів» [Цит. за: Струганець Л. Диференційні ознаки норми літературної мови // Культура слова. – 2011. – № 74. – С. 34–35].

М. Пилинський у своїй праці «Мовна норма і стиль» подав таке визначення літературної норми: «Норма літературної мови – це реальний, історично зумовлений і порівняно стабільний мовний факт, що відповідає системі і нормі мови і становить єдину можливість або найкращий для даного конкретного випадку варіант, відібраний суспільством на певному етапі його розвитку із співвідносних фактів загальнонародної (національної) мови в процесі спілкування» [64, с. 94].

За твердженням М. Пилинського, розрізнення норми і кодифікації все ще не завжди послідовно проводиться в українській науковій літературі. В Енциклопедії української мови зазначено, що мовною нормою є сукупність мовних засобів, які відповідають системі мови й сприймаються її носіями як зразок суспільного спілкування в певний період розвитку мови й суспільства [87, с. 420]. О. Селіванова зазначає, що мовна норма – це «обрані в процесі

комунікативної взаємодії з числа варіантів мовної реалізації, уніфіковані, свідомо фіксовані й найбільш поширені традиційні зразки (стандарт) репрезентації системи мови (засоби мови й правила їхнього вживання) [76, 345]. За переконанням О. Пономарева, норма – це сукупність загальноновизнаних мовних засобів, що вважаються правильними та зразковими на певному історичному етапі [69, с. 20]. Зазначаючи, що норма властива кожній національній літературній мові як основна й необхідна умова її існування, Л. Мацько розуміє під цим терміном історично сформований і суспільно усвідомлений стандарт, вироблений літературною традицією, який регулює мовленнєву діяльність у її типових функціонально-комунікативних різновидах [54, с. 169].

За визначенням Т. Бондаренко, мовна норма – це система обов’язкових реалізацій, прийнятих у мовленнєвій практиці суспільства на певному етапі його історичного (культурного) розвитку, або, інакше кажучи, це сукупність найбільш стійких, традиційних реалізацій елементів мовної структури, відібраних і закріплених суспільною мовною практикою, це сукупність найбільш придатних для комунікативних цілей мовних засобів, що ним користується мовне суспільство [17, с. 7].

За Л. Кислюк, норма – явище складне й багатоаспектне. Сьогодні для української мови особливо важливою є роль норми як об’єднавчого чинника нації в часі та просторі навколо найкращих зразків мови. Відповідність норми системі мови дослідники вважають її релевантною ознакою. Норма – це реалізована можливість системи, певної моделі; стійкий стан (рівновага) системи на певному синхронному зрізі [36, с. 52].

Мовна норма – головна категорія культури мови, а також важливе поняття загальної теорії мови. Дослідження поняття мовної норми в українському мовознавстві дає змогу чітко окреслити лінгвальну й соціально-історичну сутність норми, виділити її диференційні ознаки. Незалежно від різниці у поглядах окремих мовознавців і цілих лінгвістичних

шкіл (української, російської, чеської, польської та ін.) усі дефініції норми так чи так неодмінно вказують на її суспільний характер.

У сучасному мовознавстві виокремлюють «єдино можливі, обов'язкові норми мовні, які відбивають характерні ознаки системи мови, і норми літературної мови як найбільш розвиненої, вищої форми національної мови [87, с. 387].

На подвійну природу норми, як явища системного й суспільного, вказує С. Єрмоленко у визначенні норми як сукупності мовних засобів, що відповідають системі мови й як «зразка суспільного спілкування у певний період розвитку мови і суспільства» [87, с. 387]. Такої ж думки дотримувався М. Пилинський. Отже, норма є тією ланкою, яка пов'язує систему і її реалізацію – узус.

Питання мовної норми перебуває в епіцентрі уваги вітчизняних мовознавців, свідченням чого є публікації Л. Струганець, Є. Карпіловської, Г. Сюти, С. Бирик у розділі «Мовна норма: стає і змінне», уміщеного в 74 випуск збірника «Культура слова».

Комплексне дослідження мовної норми передбачає встановлення закономірностей розвитку літературної мови. С. Єрмоленко розмежовує зовнішні і внутрішні критерії літературної норми. До зовнішніх критеріїв належать: «а) культурно-історичний критерій (він є визначальний на початку формування літературної мови як соціально престижного різновиду національної мови); б) критерій мовної традиції; в) критерій поширеності, або статистичний критерій; критерій загальновизнаних зразків, до яких належить мовна практика авторитетних письменників» [51, с. 20]. Вагомим зовнішнім критерієм літературної мови є естетичний критерій, що співвідносний із художньо-мовною практикою письменників. Внутрішній критерій – це відповідність системі національної мови [51, с. 21]. Усі критерії взаємодіють між собою.

Г. Яворська переконана, що для створення літературних норм важливим є об'єктивний опис мовного матеріалу, який здійснює

дескриптивна лінгвістика, та втілення рекомендацій щодо його використання, що робить прескриптивна лінгвістика [97, с. 299].

Прескриптивна норма – це «сукупність тенденцій відбору і правил вживання мовних засобів. Її стабільність залежить від культурно-історичної ситуації, мовної структури та особливостей генези її літературної форми» [42, с. 44].

Дескриптивна норма відбиває реально вживані в мові лексеми, словоформи, мовні побудови. Вона «репрезентант усіх реальних, реалізованих і тих, що реалізуються, можливостей певної мовної системи, які прийняті й репродукуються лінгвосоціумом [85, с. 37]. Л. Струганець виділяє такі ознаки «дескриптивної норми:

- вона детермінована лише системою мови і її внутрішніми закономірностями;
- вона у процесі зміни й одночасно зі зміною у системі мови;
- вона не уможливорює жодних реальних, реалізованих і тих, які реалізуються, перспектив мовної системи, тобто визначається варіантністю» [85, с. 37].

Літературна норма характеризується комплексом диференційних ознак. До них належать:

- відповідність мовній системі
- стабільність і динамічність;
- варіантність;
- стилістична диференціація;
- кодифікованість [85, с. 42–42].

Стабільність мовної норми забезпечує її поліфункціональність. З цього приводу Б. Гавранек писав: «Вимога стабільності літературної мови, продиктована саме усвідомленням важливості норми, зумовлена функціонально: вона впливає із завдання літературної мови об'єднати якомога більше людей, а також з потреби в повних і конкретних мовних

висловленнях (особливо письмових), оскільки з їхньою допомогою досягається максимальна точність і ясність. Отже, відповідно до функції літературній мові потрібна якомога більша стабільність, якщо, зрозуміло, вона не заважає здійсненню інших завдань» [Цит.за: Бирик С. П. Усна літературна мова в українській культурі повсякдення. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2013. – С. 52].

Варто зауважити, що стабільності прагне кожна норма, а отже й діалектна, проте, як зауважує С. Бирик, «цей процес у територіальних різновидах національної мови відбувається стихійно, на відміну від свідомої регламентації мови в її літературному вияві» [Цит.за: Бирик С. П. Усна літературна мова в українській культурі повсякдення. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2013. – С. 53].

Варіантність літературної норми «передбачає наявність ізофункціональних засобів, а також таких, що засвідчують жанрово-стильове, соціолектне (професійне, вікове, за соціальними станами, належністю до субкультур тощо) розшарування (стильову диференціацію) норми, а також існування специфічних писемних і усних, емоційно-експресивних засобів комунікації» [9, с. 53]. Процес варіювання норми динамічний, змінний.

Сучасні дослідники вказують на «чотири основні джерела варіантних нормативних реалізацій:

- 1) паралелізм системних можливостей мови та історичні зміни, які відбуваються в її системі;
- 2) гетерогенність літературної мови;
- 3) природні процеси старіння мовних норм і поява інновацій;
- 4) проникнення явищ розмовної мови [35, с. 39].

Причиною виникнення варіантності здебільшого вважають вплив не кодифікованих сфер мови на літературну мову.

Урахування цих параметрів є запорукою адекватного осмислення реальної мовної норми, підставою для своєчасної та об'єктивної кодифікації літературних норм усіх рівнів мовної ієрархії.

Стилістична диференціація як ознака літературної мови виявляється «в існуванні специфічних засобів, закріплених за формою мови (усною чи писемною), за певним функціональним стилем мови або за конкретною стилістичною ситуацією» [35, с. 40].

Істотною ознакою сучасної української літературної мови є її унормованість, тобто наявність усталених мовних норм, – найбільш поширених, уніфікованих зразків репрезентації мовної системи. У самому визначенні української літературної мови першою ознакою стоїть унормованість: «Літературна мова – це унормована мова суспільного спілкування, зафіксована в писемній та усній практиці» [87, с. 293].

Отже, осягнення сутності поняття «норма літературної мови» належить до найскладніших проблем сучасного мовознавства. Попри різноманітні дефініціювання терміна «норма», у наукових розвідках вітчизняних і зарубіжних мовознавців панівним є погляд на норму як на явище, що безпосередньо залежить від суспільних чинників. Літературна норма характеризується комплексом диференційних ознак, з-поміж яких виокремлюють такі: відповідність літературної норми системі мови, поєднання стабільності й динамічності, варіантність, стилістична диференціація і кодифікованість.

1.2.2. Класифікація мовних норм і помилок. Розбіжності в наукових трактуваннях терміна «норма» призводить до відсутності їхньої єдиної класифікації, що, зі свого боку, слугує свідченням різноаспектності підходів до вивчення окресленого мовного явища.

Проблему класифікації мовних норм досліджувала Г. Пашковська в статті «До класифікації мовних норм» [65]. Автор, зокрема, зауважує, що в середині 60–70 рр. XX ст. науковці активно вивчали це питання. В. Іцкович у монографії «Мовна норма» запропонував класифікацію мовних норм на підставі віднесеності того чи того мовного явища до мови (її системи чи структури) або мовлення. Ураховуючи це, вчений виокремив три типи мовних норм [Наведено за: Пашковська Г. Проблема норми в лінгвістиці

(Електронний ресурс)]. До першого типу автор відносить ті, що визначаються системою мови, на відміну від систем інших мов. Такі норми є обов'язковими, вони не мають винятків, а порушення їх означає вихід за межі можливостей, які надає система, тобто вживання не існуючих, неможливих у даній мові утворень [65].

Другий тип становлять норми, які визначаються структурою мови. Вони накладають обмеження на можливості, які надаються системою. Ці норми також є обов'язковими, але відхилення від них не настільки очевидні, як порушення першого типу норм: тоді, коли мовець уживає форму чи конструкцію, яка дозволена системою мови, але є відсутньою в її структурі, він використовує утворення, котре теоретично не суперечить основним закономірностям певної мови, він використовує те, чого в мові немає, але могло б бути [65].

Третій тип – смислові норми, які належать не до мови, а до мовлення й протиставляються першим двом типам. За переконанням Г. Пашковської, така класифікація найточніше розкриває сутність, місце та роль норм у мові [65].

Подібну диференціацію запропонував Ю. Бельчиков, також виокремивши три типи літературних норм. «Перший тип komponують загальнообов'язкові норми, які закріплюють і встановлюють структурні риси, особливості мови. До другого типу належать норми, що регламентують функціонування лексем, фразеологічних конструкцій у літературній мові, на відміну від аналогічних явищ, поширених у сферах мови, які перебувають поза літературною мовою. До третього типу належать норми, які встановлюють чи регламентують вираження смислових чи емоційно-експресивних відтінків різними мовними засобами» [Цитую за: Пашковська Г. Проблема норми в лінгвістиці / Г. Пашковська [Електронний ресурс]]. Як слушно зауважує Г. Пашковська, «у цій класифікації належність норми до системи мови чи мовлення накладається на іншу характеристику – віднесеність її до певного мовного рівня, тому при такому розподілі мовних

норм відбувається більш детальна їхня диференціація, що дозволяє глибше виявити специфіку явища» [65].

Серед вітчизняних науковців першу найбільш докладну класифікацію норм запропонував М. Пилинський. За переконанням ученого, норма потребує не одного, а багатьох принципів класифікації, тому власну типологію норм він розробив із урахуванням реального поділу мови на функціональні стилі, поділу норм на норми мови й мовлення, а також усіх характерних ознак норм, що висувалися іншими лінгвістами як основа поділу літературних норм.

Усі норми М. Пилинський поділяє на недиференційовані загальномовні норми, функціонально-стилістичні норми мови, функціонально-стилістичні норми мовлення та ситуативні стилістичні норми мовлення [64, с. 13]. Норми першої групи безпосередньо відбивають факти системи мови та є найбільш обов'язковими, а порушення їх не тільки затруднює спілкування, а й робить його неможливим. До них належать «усі мовні факти, які на рівні мови не виявляють чіткої функціонально-стилістичної приналежності, тобто найзагальніші норми вимови, словозміни, синтаксису, словотвору і загальноповживану лексику та фразеологію» [64, с. 14]. До норм другого типу належать мовні засоби, що вже диференціювалися в функціонально-стилістичному відношенні на рівні мови. Порушення цих норм призводить або до творення неіснуючих у мові слів, форм, конструкцій і т. д., або до неправильного, невластивого для системи мови вживання наявних мовних засобів. Найбільш наочними функціонально-стилістичними нормами є лексичні та фразеологічні норми. Якщо ж загальномовні норми всіх рівнів починають виявляти свою функціональну належність у мовленні, тоді йдеться про функціонально-стилістичні норми мовлення, на відміну від ситуативних стилістичних норм мовлення, які пов'язані з індивідуальною оцінкою всієї багатоманітності ситуацій реальної дійсності й конкретного мовного матеріалу (тексту), що їх відбиває. Ми погоджуємося з Г. Пашковською, що в класифікації норм М. Пилинського найбільш повно,

порівняно з іншими типологіями, здійснено розподіл норм за класами, що й зумовило її застосування як сучасниками дослідника, так і лінгвістами наступних поколінь.

Як зауважує Г. Пашковська, у 80-ті роки ХХ ст. Л. Скворцов запропонував класифікацію норм за параметром можливості чи неможливості варіативності норми [Наведено за: Пашковська Г. Проблема норми в лінгвістиці (Електронний ресурс)]. Залежно від цього науковець виокремив імперативні (загальні й обов'язкові норми, варіантність у яких неприпустима, оскільки вони пов'язані зі структурою мови, тому їхнє порушення в мовленні мовця спричиняє вихід за межі літературної мови) та диспозитивні норми (це ті рекомендації, у яких вибір іншого варіанта (стилістично маркованого чи нейтрального) можливий) [пашк]. Імперативні норми змінюються разом із мовою і при кодифікації переважно чітко описуються, а диспозитивні – уточнюються, видозмінюються. Такого ж поділу норм Л. Струганець [85].

На думку С. Єрмоленко, норми мови загалом співвідносяться з рівнями мовної структури (хоч і не ототожнюються з ними), науковець виділяє орфоепічні, орфографічні, словотвірні, лексичні, фразеологічні, граматичні та стилістичні норми (27). О. Пономарів також аналізує всі ці норми, крім орфографічних (71).

Л. Струганець вважає, що норма існує на всіх мовних рівнях (як основних, так і допоміжних), тому доречно виокремлювати орфоепічні, акцентуаційні, лексичні, словотвірні, морфологічні, синтаксичні, стилістичні, орфографічні та пунктуаційні норми [86].

Порушення чинних мовних норм призводить до виникнення мовних помилок. Помилка – це аноматив, тобто таке ненормативне лінгвоутворення, що виникає внаслідок невмотивованого порушення літературної норми і є наслідком неправильних мисленнєвих операцій [17, с. 7].

Мовні помилки (анормативи) класифікують за порушеннями відповідних норм: *усні і писемні*; за розділами мовознавчих розділів (*лексичні, словотвірні, морфологічні, синтаксичні* тощо), а також за практичними розділами: *орфоепічні, орфографічні, пунктуаційні*.

Видатний вітчизняний лінгводидакт М. Пентилюк у статті «Мовленнєві помилки та принципи їх класифікації» подає таку диференціацію помилок: помилки в усному мовленні (орфоепічні, акцентні), помилки в писемному мовленні (правописно-орфографічні й пунктуаційні) та помилки в усному й писемному мовленні (змістові, лексичні, граматичні – морфологічні й синтаксичні, стилістичні) [67, с. 26]. Серед орфографічних помилок автор розмежовує грубі (порушення в передачі на письмі ненаголошених голосних, що перевіряються наголосом; написання букв на позначення дзвінких звуків наприкінці складу й слова; незнання будови слова; невміння великої букви в загальновідомих назвах тощо) і не грубі (вживання великої букви у складних назвах неукраїнського походження; складні випадки переносу слів з рядка в рядок; пропуск одного з парних розділових знаків; помилки, що торкаються винятків із правил; повторювані однотипні помилки, описки, пропуски тощо) [67, с. 26].

Морфологічні помилки, за визначенням автора, «це вид граматичних помилок, що виявляються в порушенні творення граматичних форм, викривленні морфемної будови слова, неправильному творенні відмінкових форм, форми числа, дієвідмінювання та ін. [67, с. 27].

До синтаксичних помилок належать «порушення узгодження, прийменникового й безприйменникового керування, порушення зв'язку між займенником і тим словом, на яке він указує, дублювання займенником підмета, неправильний порядок слів та ін. [67, с. 27].

М. Пентилюк запропонувала таку класифікацію лексичних помилок:

- 1) уживання слова у невласливому йому значенні;
- 2) невдалий добір синоніма, що виражається в повторенні тих самих слів;

- 3) сплутування різних за значенням, але близьких за звуковим оформленням слів (паронімів);
- 4) уживання зайвих слів (плеоназми);
- 5) лексичні анахронізми (слова, що не відповідають нормам певної епохи);
- 6) порушення лексичної сполучуваності слів;
- 7) повторення спільнокоренових слів (тавтологія);
- 8) сплутування українських і російських слів;
- 9) калькування російських слів і словосполучень; неправильне вживання міжмовних омонімів [67, с. 28].

М. Пентилюк пропонує розмежовувати стильові (порушення структури тексту того чи того стилю, змішування стилів) і стилістичні (недоцільне вживання оцінно-емоційно-експресивно забарвлених мовних засобів різних рівнів мовної системи [67, с. 28].

До стилістичних помилок автор відносить:

- 1) порушення стильової єдності тексту: стилістична несумісність слів, різностильові синтаксичні структури, різностильове забарвлення тексту;
- 2) неправильне вживання слів з переносним значенням, фразеологізмів, штучна образність;
- 3) недоречне використання емоційно забарвлених слів і виразів, без урахування їхніх стилістичних функцій;
- 4) невміння користуватися граматичними синонімами (варіантами словоформ, словосполучень і речень у текстах різних стилів);
- 5) невиправдане вживання мовних штампів, кліше;
- 6) зайві в мовленні недоречно вжиті слова (слова-паразити);
- 7) порушення милозвучності мовлення;
- 8) невмотивоване нагромадження тих самих частин мови або їхніх форм;
- 9) уживання громіздких, одноманітних синтаксичних конструкцій, що роблять текст стилістично виразним [67, с. 29].

На нашу думку, найбільш ґрунтовний аналіз мовних помилок, які трапляються в журналістських текстах, запропонувала Т. Бондаренко [17]. Дослідниця визначила типологічні ознаки ненормативних одиниць, з'ясувала причини виникнення помилок кожного типу, розробила критерії виявлення мовних помилок під час редагування газетних текстів тощо.

Беручи до уваги співвіднесеність мовних помилок із рівнем мовної системи, Т. Бондаренко в дисертації «Типологія мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів» виділила такі різновиди ненормативних утворень: орфографічні помилки, лексичні, фразеологічні, морфологічні, словотвірні, синтаксичні, пунктуаційні, стилістичні, орфоепічні та акцентуаційні аномативи [17].

Орфографічні помилки виникають унаслідок порушення орфографічної норми, тобто порушення чинних правил передачі звукової мови на письмі. Автор виокремлює два типи неправильного написання слів:

- власне орфографічні помилки – неправильні варіанти написання слів, що свідчать про порушення орфографічного правила і для яких альтернативно існує мовна одиниця, написання якої встановлюється орфографічною нормою;

- невласне орфографічні помилки – спотворюють значення лінгвоодиниці, але не фіксують порушення орфографічної норми [17, с. 9].

Основною причиною появи орфографічних помилок, на думку дослідниці, є брак відповідних лінгвістичних знань. Важливим чинником, що сприяє породженню ненормативних одиниць, є вплив аналогії до написання слів у російській мові. Окремі утворення свідчать про вплив внутрішньомовної аналогії. Частина помилок зумовлена необізнаністю із змінами, внесеними до нової редакції «Українського правопису» [88].

До *лексичних помилок* дослідниця відносить: семантично модифіковані лексеми; плеоназми; помилки, зумовлені нерозрізненням значень паронімів та сплутуванням семантики міжмовних омонімів; інтерферем і росіянізмів [17, с. 10].

Семантична модифікація лексем – це, за переконанням дослідниці, лексико-семантичного процес, унаслідок якого слово частково або повністю втрачає свою концептуальність, системність, семантику і набуває властивостей, що нормативно йому не притаманні. Автор доводить, що появу значеннєво модифікованих лексем зумовлюють такі чинники:

- «активізація використання спільних з російською мовою компонентів синонімічного ряду, яка спричинена інтерференційним впливом;
- неможливість окремих синонімів взаємозамінюватися, нейтралізувати семантичні відтінки;
- неврахуванням синтагматичної структури лексем» [17, с. 11].

Плеоназми – семантично порожні, зайві, надлишкові слова, які структурно обтяжують фразу. Серед таких аномативів дослідниця виділяє дві групи поєднань із надлишковою інформацією: компонентом надлишкової інформації стає лексема іншомовного походження і складником надлишкової інформації постають власне українські слова. Т. Бондаренко виділяє такі їхні моделі: «прикметник, що походить від іншомовного іменника + українська лексема»; «іменник іншомовного походження + іменник у родовому відмінку без прийменника»; «лексема іншомовного походження + іменник у непрямому відмінку з прийменником»; «прикметник іншомовного походження + займенник із прийменником»; «прикметник чи займенник рідної мови + прикметник іншомовного походження»; «числівник + запозичений іменник з кількісною семою»; «дієслово + відчислівниковий прислівник»; складноскорочені лексеми [17, с. 11].

Складниками надлишкової інформації, як стверджує дослідниця, є також і власне українські слова.

У дисертації Т. Бондаренко виокремлює такі моделі плеоназмів, що виникають на рівні підрядного словосполучення:

- а) «прикметник + іменник»;
- б) «видове поняття + родове»;

- в) «означальний займенник + іменник з кількісним компонентом значення»;
- г) поєднання прикметників – абсолютних синонімів;
- д) прикметник, що несе основне семантичне навантаження, та прислівник, який є носієм надлишковості;
- е) «означальний займенник + прикметник»;
- є) трикомпонентні плеонастичні утворення;
- ж) випадки функціонування плеоназмів у структурі сурядних словосполучень;
- з) складноскорочені слова, у морфемній будові яких міститься семантична надлишковість [17, с. 12].

Плеоназми виникають здебільшого через незнання семантики слів іншомовного походження. Мовленнєвої надмірності можна уникнути шляхом семного аналізу компонентів словосполучення.

Інтерферема – лінгвоодинаця, утворена шляхом буквального перекладу з урахуванням фонетико-вимовних норм мови, що зазнає впливу. Не мотивовані номінативно, інтерферемами не стають фактом мови, оскільки функціонують як паралельні, але несинонімічні до наявних засоби словесного вираження [17, с. 12].

«*Росіянізм*» – це слова чи мовні звороти, які утворені за зразком російських мовних форм, що можуть зазнавати часткової адаптації до фонетичного складу чи словотворчих особливостей української мови [17, с. 13].

«*Суржикове утворення*», на думку дослідниці, становлять російські елементи, що вживаються в обрамленні української граматичної системи та на тлі українських фонетичних норм і становлять гібридні форми [17, с. 13].

Морфологічні помилки – це такі ненормативні утворення, що не відповідають формальному вираженню хоча б однієї з граматичних категорій роду, числа, відмінка, ступеня порівняння, особи, часу, способу, стану, виду. Залежно від частиномовної належності ненормативної одиниці науковець

виділяє кілька різновидів морфологічних помилок, які ґрунтуються на розрізненні частин мови, з якими пов'язана конкретна помилка. При цьому анормативи на рівні службових частин мови не належать до групи морфологічних помилок, оскільки службовим словам не властиві граматичні категорії, порушення яких могло б спричинити появу морфологічних помилок [17, с. 14].

Серед *морфологічних помилок* Т. Бондаренко виокремлює такі *різновиди*:

- а) помилки в межах лексико-граматичного класу іменників;
- б) помилки в системі прикметника;
- в) ненормативні утворення форм числівника;
- г) відхилення від морфологічних норм у межах лексико-граматичного класу займенників;
- д) помилки у системі дієслівних форм;
- е) помилки у системі прислівників [17, с. 15].

Існують й інші класифікації помилок відповідно до принципів, за якими вони здійснюються. Загальна, або груба, класифікація базується на відхиленнях від постулатів редагування. З. Партико детально розглядає типи таких помилок у «Загальному редагуванні» [63]. Зокрема, автор виділяє такі помилки:

- інформаційні;
- модальні та фактичні;
- темпоральні, локальні й ситуативні;
- семіотичні;
- тезаурусні;
- сприйняттєві;
- атенційні;
- копіювальні [63, с. 256].

Отже, мовна помилка, чи анорматив, – це свідоме (чи несвідоме) відхилення від чинних норм сучасної української літературної мови. Беручи до уваги співвіднесеність мовних помилок із рівнем мовної системи, виокремлюємо такі ненормативні утворення: орфографічні помилки, лексичні, фразеологічні, морфологічні, словотвірні, синтаксичні, пунктуаційні, стилістичні, орфоепічні та акцентуаційні анормативи.

1.3 Причини порушення мовних норм

Вивчення причин порушення мовних норм, тобто виникнення помилок, потрібні як задля опрацювання матеріалу (виявлення найбільш помилконебезпечних місць, на які потрібно звертати особливу увагу), так і з метою вдосконалення механізмів редагування журналістських матеріалів.

Науковці виокремлюють загальноісторичні причини появи анормативів в українській мові. Зокрема, Ю. Шевельов визначає такі причини:

а) втручання радянської влади (1933-й рік) у внутрішні закони мови, її деформація: вилучення питомих українських слів і заміна їх на кальковані лексеми. З цього приводу Ю. Шевельов, дослідник мовної політики в Україні, так описував цей процес: «Радянська система встановлює контроль над структурою української мови, забороняє певні слова, синтаксичні конструкції, граматичні форми, правописні й орфоепічні правила, а натомість пропагує інші, ближчі до російських.... Боротьба відбувалася не тільки в людській психіці, а й у самій мові» [93, с. 123].

б) культивування мовного «суржику» (мовлення політиків, державних службовців, ЗМІ, спотворене русизмами, недоречними кальками й навіть власне російськомовними фразами в українському обрамленні);

в) відсутність в Україні державної мовно-культурної політики;

г) нігілістичне ставлення до свого мовлення, лінивість думки, мовна неохайність та невміння контролювати себе;

г) необізнаність із мовними нормами, небажання читати художню українськомовну літературу, відсутність навичок користуватися словниками та додатковою літературою тощо [93, с. 123–125].

Елементарне незнання або ігнорування грамотного використання мовних ресурсів і породжує порушення мовних норм.

Наявність помилок у засобах масової інформації науковці пояснюють у такий спосіб. На думку С. Бирик, зниження рівня зразковості мови ЗМІ зумовлено

1) об'єктивними параметрами сучасної мовної практики ЗМІ, і друкованих, і усних. Визначальними серед яких постають:

- дискурсивність журналістського тексту. ЗМІ орієнтовані на сенсацію, надлишкову експресивність, оцінність, виражені за допомогою периферійних складників загальної національної практики (жаргон, сленг, елементи просторіччя);

- орієнтація на повсякденну мовну практику, щоб забезпечити доступність сприйняття інформації читачами чи слухачами;

- інноваційність мови журналістського тексту без зацікавлення в нормі і постулюванні інституту ЗМІ як потужного засобу формування й передавання норм спілкування від покоління до покоління;

- переважання «в стилетвірній категорії автора людини приватної» [7, с. 74]. Мова ЗМІ відбиває мовну практику соціуму незалежно від того, яка його мова за нормативними ознаками;

- дифузія елементів усності в газетно-журнальному дискурсі – важливий компонент аргументації та документальності факту, події, про що йдеться в повідомленні;

2) невизначеним ставленням до норми в суспільстві та в науці. З одного боку, представники старшого й середнього покоління сприймають будь-які вкраплення сленгізмів і жаргонізмів як тотальний несмак і без культур'я. З іншого боку, частина соціуму асоціює норму з проявом тоталітаризму, мисленням штампами. Науковці ж обстоюють норму як регламент комунікативної поведінки в суспільстві, вільної від просторіччя, вульгаризації та жаргонізації [7, с. 74];

3) можливість анонімного спілкування в Інтернеті знижує ступінь відповідальності перед презентацією власної культури й підвищує ступінь розкритості в писемній практиці, що стає дзеркалом мови мислення індивіда [7, с. 74].

Отже, серед основних причин появи мовних анормативів є, з одного боку, незнання або ігнорування грамотного використання мовних ресурсів, а з іншого, особливо це стосується засобів масової інформації, «незацікавленість ЗМІ бути інститутом пропагування норми, невизначене ставлення спільноти до змін мовної норми та її оцінка науковцями».

ВИСНОВКИ ДО I РОЗДІЛУ

Мова ЗМІ, поза сумнівом, належить до найбільш динамічних систем, що швидко реагує на всі зміни, які відбуваються в соціумі, з одного боку, відображаючи стан його розвитку, а з іншого, – впливаючи на формування суспільної свідомості. Саме в мові ЗМІ можна простежити сучасні тенденції в підходах до вивчення мови, які є в лінгвістиці.

Одним із дискусійних і водночас найменш чітко окреслених понять у сучасній лінгвістиці є питання дискурсу, що, з одного боку, вказує на складність цього поняття, а з іншого, – на різне трактування його науковцями. У нашому дослідженні текст визначаємо як інформаційно та композиційно завершений продукт мовленнєвої діяльності, побудований з урахуванням комунікативної мети, а дискурс трактуємо як складне комунікативне явище, що охоплює соціальний контекст, який створює уявлення як про учасників комунікації, так і про процеси творення й сприйняття повідомлення.

Газетний дискурс завжди перебував у колі зацікавлень вітчизняних науковців. Зокрема, питання функціонування літературної мови на газетних шпальтах, виявлення її специфічних мовних рис та ознак, а також питання культури мови.

Базовим поняттям культури мови є поняття норми, зокрема норми мовної. Поняття «мовна норма» визначаємо як сукупність загальновизнаних мовних засобів, що вважаються правильними та зразковими на певному історичному етапі і водночас обов'язковими для всіх носіїв мови.

Мовна помилка, чи анорматив, – це свідоме (чи несвідоме) відхилення від чинних норм сучасної української літературної мови. Беручи до уваги співвіднесеність мовних помилок із рівнем мовної системи виокремлюємо такі різновиди ненормативних утворень: орфографічні анормативи (помилки), лексичні, фразеологічні, морфологічні, словотвірні, синтаксичні,

пунктуаційні, стилістичні, орфоепічні та акцентуаційні анормативи (помилки).

Серед основних чинників, які зумовлюють появу мовних анормативів у ЗМІ, виокремлюємо: відсутність в Україні (де-факто) державної мовно-культурної політики; незнання чинних норм щодо використання різнорівневих мовних одиниць; байдуже ставлення до свого мовлення та небажання контролювати себе; а також «незацікавленість ЗМІ бути інститутом пропагування норми».

РОЗДІЛ 2

ТИПОЛОГІЯ МОВНИХ АНОРМАТИВІВ У ГАЗЕТНОМУ ДИСКУРСІ

2.1. Лексичні анормативи

Лексичні помилки, як про це вже йшлося, зумовлені здебільшого незнанням семантики слова та невідповідністю «між явищем і способом його називання, між засобами власної мови і чужої, між усвідомленням слова як витвору культури і банальним засобом порозуміння, між духовим естетичним піднесенням і прагматичним приземленням – аби зрозуміли!» [89, С. 113].

На жаль, сьогодні доводиться констатувати, що, попри зміну мовної ситуації в країні після проголошення незалежності України, однією з характерних ознак сучасної соціально-лінгвальної ситуації залишається українсько-російський білінгвізм, наслідком якого є таке явище, як інтерференція. На думку І. Фаріон, інтерференція – це «негативний вплив в умовах нерівноправної двомовності однієї мови на іншу – у нашому випадку російської – як мови-загарбниці, окупантки на українську – як мову-жертву і підкорену. У контексті лексичної норми інтерференція породжує семантичні кальки» [89, С. 137]. Семантичні кальки виникають унаслідок «перенесення чужомовного значення в українську фонетичну оболонку» [89, С. 137]. Досліджуваний матеріал засвідчує, що з-поміж лексичних анормативів найбільш уживаними виявилися саме такі конструкції.

В українській мові слово «складати» входить до синонімічного ряду «збирати, згортати, класти» тощо, однак воно не вживається в значенні «давати в сукупності», таке значення позначається словом «становити» [69, С. 73].

Поширені на сторінках газети «Місто» конструкції зі словом «складати» у значенні «давати в сукупності», як-от: *Завдяки співпраці зі Швейцарською конфедерацією, загальна вартість інвестицій, починаючи з*

2011 року, **складає** 20 млн 100 тис. швейцарських франків, з яких понад чотири мільйони – це вклад міськради і комунального підприємства (№ 38 від 10.10.2018); Фондова колекція музею **складає більше** 17 тисяч одиниць збереження (№ 33 від 06.09.2017); ...збиток за страховим випадком **складає** 900 гривень (№ 33 від 06.09.2017); За підрахунками фахівців підприємства, при використанні геліосистеми для підігріву води за 2017 рік економія **складатиме** майже 50 тисяч гривень (№ 45 від 29.11.2017); Орієнтовний обсяг коштів, який пропонується залучити на виконання програми у 2018 році, **складає** понад 40 млн грн. (№ 37 від 04.10.2017) – засвідчують порушення лексичних норм сучасної української літературної мови.

У журналістських текстах досить часто для виокремлення когось або чогось із цілого вживають похідний сполучник *у тому числі*. За переконанням К. Городенської, «для широкого використання цього сполучника, навіть у книжному вжитку, немає підстав. У його складі маємо іменник *число* зі значенням «сукупність, група яких-небудь осіб, предметів», що для нього є периферійним (у словниковій статті воно четверте серед поданих п'ятьох) [24, С. 74]. Замість книжного похідного сполучника *у (в) тому (тім) числі* для приєднання члена речення, що є частиною попереду названої сукупності чи визначеного цілого К. Городенська рекомендує, ураховуючи контекст, вживати сполучник *зокрема*, прийменниково-відмінкову форму *серед них*, частки *також*, *навіть* та сполуки з підсилювальною часткою *і* або *й* [24, С. 73]. Поява таких конструкцій у журналістських матеріалах, на нашу думку, зумовлена впливом російської мови. Наприклад: *Тобто турист з Європи, який приїжджає в українські міста, в тому числі в майбутньому до Вінниці, може не задумуватись, де йому придбати квиток, а просто прикласти картку будь-якого банку, чи французького, чи італійського, чи американського і розрахуватися за свій проїзд* (№ 38 від 10.10.2018); *Скориставшись нагодою, журналісти також поцікавилися найближчими планами прем'єра, у т.ч. які стосуються парламентських виборів* (№ 21 від 06.06.2018); *Роботи вже розпочато на 12*

об'єктах маршруту, **в тому числі** на чотирьох ділянках траси М-12 (№ 21 від 06.06.2018); Водночас, як зауважила координаторка регіонального кластеру громадських детективів Леся Валяєва, такі ситуації теж **стають у нагоді**, адже завданням детективів є **в тому числі** моніторинг і збирання інформації про системні порушення – для подальшого реагування (№ 21 від 06.06.2018). У поданих реченнях спостерігаємо ще й інші лексичні анормативи. Зокрема, в останньому реченні лексична помилка виникла через нерозмежування паронімів *нагода* – *пригода*. В українській мові слово «нагода» має значення «зручні для здійснення чого-небудь обставини, підхожий для чого-небудь момент» [19, С. 555]. Слово «пригода», крім значення «те, що трапилося; подія, випадок» [19, С. 929], у фразеологічному сполученні слів «стати в пригоді» має значення «те, що знадобиться, буде корисним». Тому в цьому реченні замість *стають у нагоді* мало б бути *стають у пригоді*.

Семантична калька *більше того* становить буквальний переклад з російської мови словосполучення *более того*, проте зміна фонемного складу відповідно до орфоепічних та граматичних норм української мови не забезпечила утворення правильного словосполучення. В українській мові нормативним відповідником цієї синтаксичної побудови є словосполучення *щобільше, навіть більше, ще більше, на додаток, до того ж*, використання яких залежить від конкретної мовленнєвої ситуації. Лексичні анормативи цього типу також є нерідко трапляються в матеріалах газети «Місто», як-от: ***Більше того***, компанія Visa, яка присутня у світі вже протягом 60 років, ***найрозповсюдженіша*** у своїй галузі, має дуже велику компетенцію, і ми хочемо використовувати цю компетенцію задля того, щоб ті сервіси, які ми продукуємо разом, були зручними (№ 38 від 10.10.2018); ***Більше того***, антитерористичні навчання, які були заплановані на Вінниччині, мовляв, і оголосили з неофіційною метою пошуку цих диверсантів-терористів (№ 37 від 04.10.2017).

У реченнях *Подію приурочили до 140-річчя з дня народження Миколи Леонтовича і 60-річчя училища культури і мистецтв* (№ 33 від 06.09.2017); *За його ініціативи у 1977 році, до сторіччя з дня народження Леонтовича, у 1977 році відкрито музей у с. Марківка, неподалік місця поховання композитора* (№ 33 від 06.09.2017) калькованою постає конструкція з дня народження, замість якої мало б бути від дня народження.

Інтерфедеми в першу чергу, перш за все виникли внаслідок буквального перекладу словосполучень в первую очередь, прежде всего, їхня поява, на нашу думку, зумовлена не потребою номінації, а впливом російської мови. У реченнях *Хочу, в першу чергу, привітати поліцейських із тим, що завершили навчання* (№ 5 від 08.02.2018); *Адже деякі залпові ракети не вибухають, а летять і приземляються не розірвавшись, тому, в першу чергу, повинні працювати піротехніки* (№ 37 від 04.10.2017); *Перш за все відмовитись від тарифної сітки і почати збільшувати зарплати лікарям* (№ 5 від 08.02.2018) замість лексичних анормативів в першу чергу, перш за все варто використати прислівники *насамперед* або *щонайперше*.

Поширеною в журналістських матеріалах виявилася стійка сполука у *свою чергу*, яку використовують там, де зовсім не йдеться про чергу. Як зауважує К. Городенська, «проти використання словосполучки у *свою чергу* виступали українські мовознавці ще на початку ХХ ст., бо вважали її буквальним перекладом російської словосполучки в *свою очередь*. Значення відповідності, подібності, яке вона виражає, українською мовою можна передати різними засобами, одні з яких (*так само, також, подібно до кого-, чого-небудь, зі свого боку, у відповідь, як і інші*) переважають у книжному вжитку» [24, С. 82]. У розмовному та художньому стилі науковець рекомендує використовувати сполуки *і (й) собі, і сам* [24, С. 82]. Тому в реченні *У свою чергу голова міста Сергій Моргунов висловив сподівання, що переможуть у конкурсі саме найінноваційніші світові компанії* (№ 28 від 26.07.2017) варто було б вжити *зі свого боку*, а в реченні *Меценати у свою*

чергу перерахували власні 1,5 млн грн (№ 33 від 06.09.2017) доцільнішим було використання сполуки у свою відповідь.

Прикладами порушення лексичних норм є також речення: *Іншими словами*, (має бути *інакше кажучи*) *адвокат підозрюваного не подав вчасно клопотання до апеляційного суду (№ 27 від 18.07.2018); Вже котрий рік поспіль Україна займає* (правильно – *посідає*) *перше місце за кількістю психічних розладів (№ 37 від 04.10.2017); Насправді, це загальне благополуччя* (має бути *загальний добробут*), *на тлі якого людина здатна реалізовувати свій потенціал та справлятися з щоденним стресом (№ 37 від 04.10.2017; До речі, часто протиріччя* (правильно – *суперечності*) *між батьками і дітьми виникають не тільки через знуцання, а й надмірний примус до навчання, коли діти абсолютно позбавлені часу на відпочинок, спілкування з однолітками (№ 38 від 10.10.2018); У той же час* (має бути *водночас*) *дорога Нараївка–Гранів, по якій їздять автобуси, швидка допомога – вкрай розбита (№ 3 від 25.01.2017); Процес оновлення спортивних ядер у місті був розпочатий ще у 2011 році, коли за рахунок* (має бути *коштом*) *інвестора було побудовано спортивне ядро біля шкіл №34 та №35 (№ 45 від 29.11.2017 р.); Фактично* (доцільно вжити прислівник *насправді*), *саме тоді за ініціативи Володимира Гройсмана розпочався процес оновлення всіх спортивних складових* (калька з російської мови «составляющих», натомість правильно *складників*) *наших шкіл (№ 45 від 29.11.2017 р.).*

Серед лексичних анормативів виокремлюємо *росіянізми* – «слова чи мовні звороти, які утворені за зразком російських мовних форм, що можуть зазнавати часткової адаптації до фонетичного складу чи словотворчих особливостей української мови» [17, с. 13]. До таких належить і слово *так*, що вживається на початку речення і відділяється комою. Наприклад: *Так, по пожежі на складах зі зброєю, що сталися у Балаклії у 2015 році, слідство ще триває* (№ 37 від 04.10.2017); *Так, у доповідній записці Соболевському райпарткому КП(б)У партактивіст Сіденко писав...* (№ 45 від 29.11.2017 р.); *Так, зазвичай вони не виплачують іпотеку та не мусять утримувати інших*

людей (№ 33 від 06.09.2017); **Так**, місцеві активісти пропонували і палити шини, і перекривати дорогу, але селищний голова зуміла переконати людей, що проведення громадських слухань і аргументоване відстоювання своєї позиції буде ефективнішим, – сказав він (№ 33 від 05.09.2018); **Так**, локація під назвою «Келія смерті» імітує в'язницю і представляє кімнати тортур мучеників (№ 33 від 05.09.2018). Відповідно до чинних норм слово *так* уживають для підтвердження правильності думки (думок), вираження згоди на якусь дію тощо. Якщо ж таке слово не підтверджує правильності думки, наявності факту чи явища, не виражає згоди на якусь дію, а слугує уточненням, поясненням змісту попереднього речення, то, солідаризуємося з М. Ріпей і вважаємо, що тоді варто вживати лексеми *наприклад* або *зокрема* [75, С. 75].

Одним із різновидів лексичних аномативів, виявлених у досліджуваних текстах, постають плеонастичні конструкції. Зафіксовані помилки дають змогу виокремити серед них обидва різновиди поєднань із надлишковою інформацією, описані Т. Бондаренко: конструкції, компонентом надлишкової інформації в яких стає лексема іншомовного походження, і побудови, у яких складником надлишкової інформації постають власне українські слова [17].

Плеонастичні конструкції, у яких компонентом надлишкової інформації стає лексема іншомовного походження, побудовані за такими моделями:

- «питоме українське слово + іменник іншомовного походження»: *Бажаючи перерахувати кошти на створення **пам'ятного меморіалу**, можуть це зробити за реквізитами* (№ 45 від 29.11.2017) (слово «меморіал» означає «меморіальна архітектурна, скульптурна споруда, архітектурно-ландшафтний ансамбль у **пам'ять** про кого-, що-небудь» [19, с. 518];

- «прикметник чи займенник рідної мови + прикметник іншомовного походження»: *Національний антидопінговий центр України приєднався до*

заклику деяких країн про необхідність притягнення до відповідальності Росії за грубе порушення міжнародних антидопінгових правил, принципів чесної гри, **моральних і етичних** норм спорту (№ 37 від 04.10.2017) (автор не врахував семантики другого прикметника «етичний», що утворено від слова «етика» – науки про мораль); **Найближча перспектива** – це створення Музею Тимчасової столиці (№ 7 від 21.02.2018);

- «прикметник, що походить від іншомовного іменника + іменник іншомовного походження»: *Присутні на презентації дослідження західні експерти привітали перші успіхи України у розбудові демократичної партійної системи, але рекомендували посилити боротьбу з **політичним популізмом** та безвідповідальністю партій перед суспільством* (№ 7 від 21.02.2018) (популізм – це спосіб ведення лише політичної боротьби, що «базується на крайньому спрощенні своєї політичної програми, зведенні її до вимог негайної, очевидної для всіх вигоди» [19, 878].

Нерідко в журналістських матеріалах складниками надлишкової інформації є питомі іменники. Такі плеонастичні конструкції побудовані за моделями:

- «присвійний займенник + прикметник типу *власний, особистий, авторський*»: ***Свій власний** стиль джазу група створила у 2015 році, коли представила світу альбом з красномовною назвою «READY FOR CHANGE»* (33 від 05.09.2018);

- «присвійний займенник + іменник, що вказує на авторство, особистий характер чогось»: *За повідомленням прес-служби прокуратури Вінниччини, вони засвідчили **своїми підписами** видаткові касові ордери, за якими потім і були отримані гроші* (№ 5 від 08.02.2018);

- «прикметник, що походить від прислівника, + іменник»: *Хоча **на сьогоднішній день** офіційно це не є парк, він ніде не зареєстрований* (№ 8 від 28.02.2018); *...**на сьогоднішній день** такого сказати не можна* (№ 4 від 31.01.2018);

• «кількакомпонентні плеонастичні утворення»: *Усі ці версії розслідуються за однією методикою, за одним і тим самим типом* (№ 37 від 04.10.2017).

Отже, з-поміж лексичних анормативів, що трапляються в журналістських матеріалах, уміщених у газеті «Місто», регулярно вживаними виявилися інтерфедеми, плеонастичні конструкції, складниками надлишкової інформації в яких, окрім слів іншомовного походження, часто виступають власне українські слово.

2.2. Граматичні анормативи в газеті «Місто»

Зважаючи на те, що «граматична норма об'єднує систему морфологічних, синтаксичних одиниць, їх категорій і форм, а також словотвірних одиниць і способів слововживання» [49, с. 138], серед граматичних анормативів відповідно розмежовуємо морфологічні, синтаксичні та словотвірні анормативи.

2.2.1. Морфологічні анормативи. Морфологічні помилки – це «такі ненормативні утворення, що не відповідають формальному вираженню хоча б однієї з граматичних категорій роду, числа, відмінка, ступеня порівняння, особи, часу, способу, стану, виду» [17, с. 8]. Морфологічним анормативам у медіатекстах присвячено наукові розвідки Т. Бондаренко, Н. Шульської (проаналізували морфологічні помилки, що трапляються в друкованих ЗМІ), М. Зубкова (звернув увагу на специфіку відмінкових закінчень), І. Мариненко (схарактеризувала граматичні анормативи в текстах сучасної політичної реклами) [12, 15, 32, 56, 95]. Здебільшого науковці одностайні в такому оцінному висловлюванні: кількість морфологічних помилок на сторінках друкованих ЗМІ не перевищує середнього інтервалу помилконебезпечності.

Проте наявність цього різновиду анормативів засвідчує, з одного боку, неналежну увагу журналістів до культури професійного мовлення, а з іншого – неякісне опрацювання матеріалів редактором.

Найбільша кількість морфологічних помилок стосується використання лексико-граматичних категорій іменника. Поширеним помилконебезпечним місцем є оформлення відповідних відмінкових форм. Найбільше анормативних утворень у межах класу іменника зафіксовано у вживанні:

- форм родового відмінка іменників чоловічого роду II відміни: *Випадки ці повторюються періодично у різних районах міста - у когось брудна вода тече із гарячого **крану** (замість крана), у когось із холодного (№ 3 від 25.01.2017); Кульмінацією вечора стане остання цього року шоу-програма **фонтана** (замість фонтану) ROSHEN (№ 33 від 06.09.2017); Зустрітися домовилися біля пам'ятного **знаку** (замість знака) Івану Богу... (№ 4 від 11.02.2018); При великому бажанні можна було і збільшити зарплату, і змінити систему постів, і привести до ладу систему **периметру** (замість периметра), поставивши відповідні загородження (№ 37 від 04.10.2017);*

- форм давального відмінка однини іменників чоловічого роду (хоча ці іменники мають паралельні флексії – *-ові (-еві, -єві) та -у (-ю)*, проте в назвах осіб мають переважати флексії *-ові (-еві, -єві)*: *...йдеться про те, що повернуті **студенту** документи...* (№ 20 від 30.05.2018);

- форм орудного відмінка іменників I відміни мішаної групи: *...український рок-гурт «O.TORVALD» на чолі із вокалістом Євгеном **Галичом** ...* (№ 27 від 18.07.2018).

Труднощі і, як наслідок, порушення граматичних норм пов'язані з уживанням журналістами неправильних відмінкових форм іменників, що входять до складу числівниково-іменникових сполучень. Як відомо, числівники два, три, чотири (стосується також і складних форм), вступаючи в граматичні зв'язки з іменниками, потребують від них форми називного відмінка множини. Проте в текстах газети «Місто» правильна форма замінюється на родовий відмінок однини. На нашу думку, це спричинено впливом російської мови, де такі конструкції є нормативними: *І ще **чотири садочка** у Вінниці будуються за кошти інвестора* (№ 33 від 06.09.2017).

Помилки трапляються також

- під час поєднання дробових числівників з іменниками: *За останні чотири роки доходи державного бюджету зросли у 2,2 **рази**...* (замість *раза*) (№ 20 від 30.05.2018);

- у використанні особового займенника *їх* замість присвійного *їхній*: *...написали заяви з проханням проводити слухання без **їх** (замість *їхньої*) участі* (№ 20 від 30.05.2018); *Незважаючи на той факт, що температурний і сонячний режими зими не сприятливі для розвитку водоростей, **їх** загальна кількість досить висока* (№ 3 від 25.01.2017); *З огляду на те, що **більше** (порушено також лексичну норму: має бути *понад*) 90% державних активів введено в експлуатацію 50–150 років тому, затримка з приватизацією цих об'єктів призводить до **їх** подальшого руйнування, зниження інвестиційної привабливості...* (№ 45 від 29.11.2017 р.). Як зауважує Б. Антоненко-Давидович, щоб уникнути «зайвого паралелізму» з родовим або знахідним відмінком множини особового займенника *вони*, що, зі свого боку, «створює плутанину», в усній і писемній мові варто додержуватися присвійного займенника *їхній* [2, с. 154];

- в уживанні активних дієприкметників: ***Діючий** (правильно – *чинний*) тариф включає в себе розрахунки лише по ТЕЦ* (№ 37 від 04.10.2017); *Тут проводитимуть майстер-класи, семінари, лекції, організовуватимуть **розвиваючі** (замість *розвивальні*) ігри та різноманітні заходи, які цікаві для молоді* (№ 27 від 18.07.2018); ***Бажаючі** (замість *охочі* або *усі, хто бажає*) подати документи в офіс Агенції регіонального розвитку за адресою у Вінниці – Хмельницьке шосе, 7, кімн. 125* (№ 37 від 04.10.2017); *Окрім того, усі **бажаючі** могли подавати свої пропозиції на електронну адресу ...* (№ 37 від 04.10.2017); *Фактично влада поставила селянство в опозицію до **існуючого** режиму* (№ 45 від 29.11.2017 р.); *Але на кухні, де **бажаючі** можуть приготувати собі чай чи каву, стоїть скринька* (№ 45 від 29.11.2017 р.); *Приналежність до нацменшини не є пом'якшуючою (замість *пом'якшувальною*) обставиною, зазначають в поліції* (№ 27 від 18.07.2018)

(до того ж у цьому реченні порушено ще й лексичні й орфографічні норми: відприкметниковий іменник *приналежність* неправильно утворено від слова *приналежність* – словотвірної кальки слова з російської мови *принадлежность*; українською має бути *належність*; що ж до орфографічної норми, то порушено правило милозвучності української мови: між літерами на позначення приголосних потрібно вживати прийменник *у*. Отож мало бути *зазначають у поліції*).

Варто зауважити, що активні дієприкметники теперішнього часу сучасній українській мові невластиві. Слова із суфіксами *-уч- (-юч-), -ач- (-яч-)* звичайно є віддієслівними прикметниками, які вказують не на дію, а на постійну ознаку: *правлячий (режим), квітучий (сад), пекучий (біль), родючі (поля), блискуча (поверхня), лежачий (камінь)* та ін. Свідченням переходу цих слів до прикметників є втрата здатності керувати іменниками. Слова на зразок *голосуючий, малюючий, співаючий, бажаючий* тощо є штучними утвореннями.

Зауважимо, що активні дієприкметники теперішнього часу сучасній українській мові невластиві. Про це свого часу писала О. Курило [48], згодом і Б. Антоненко-Давидович, який, зокрема, зауважував, що в українській мові «є багато різних способів, щоб, не порушуючи милозвучності української мови, правильно й точно передати те, що в російській мові передається активними дієприкметниками [2, с. 137]. Слова із суфіксами *-уч- (-юч-), -ач- (-яч-)* зазвичай є віддієслівними прикметниками, які вказують не на дію, а на постійну ознаку: *квітучий (сад), пекучий (біль), родючі (поля), лежачий (камінь)* та ін. Свідченням їхнього переходу до прикметників є втрата здатності мати залежні слова. Лексеми на зразок *радіючий, малюючий, співаючий, бажаючий* тощо є штучними утвореннями.

Під час перекладу з російської мови активні дієприкметники теперішнього часу відтворюються:

- **іменниками:** *виступаючий* – доповідач, промовець; *граючий* – гравець; *вступаючий* – вступник; *проживаючий* – мешканець;

• **прикметниками:** *бажаючий* – *охочий*; *оточуючий* – *навколишній*; *захоплюючий* – *захопливий*; *зворушуючий* – *зворушливий*; *пануючий* – *панівний*; *хвилюючий* – *зворушливий*, *бентежний*, *животрепетний*; *віруючий* – *вірний*; *діючий* – *дієвий*, *дійовий*, *чинний*;

• **підрядними означальними реченнями:** *бажаючий* – хто (який) *бажає*; *працюючий* – хто (який) *працює*.

Відсутність в активному вжитку дієприкметників теперішнього часу – це характерна риса сучасної української літературної мови, пов'язана з її народно-розмовною основою.

Виявлені у класі прикметника аномативи часто представлені утвореннями, що репрезентують помилкове функціонування форм ступенів порівняння. Відомо, що прикметники в українській мові можуть мати вищий і найвищий ступені порівняння, кожен із яких уживають у простій або складеній формах. Під час утворення ступенів порівняння найчастіше трапляються такі помилки: утворення форм ступенів порівняння від відносних прикметників (*найдемократичніша держава*, *більш північний вітер*; правильно: *демократична держава*, *північний вітер*); творення плеонастичних ступеньованих форм (*більш дорожчий стіл*, *більш вищі вимоги*; має бути *більш дорогий (або дорожчий)*, *більш високі (або вищі)*); уживання форм, які залишилися нормативними для діалектного мовлення (*самий добрий*, *самий гарний*; правильно: *найдобріший*, *найкращий*); творення безприйменникових конструкцій замість прийменникових (*вищий усіх* (замість *вищий від усіх*); утворення форм ступенів порівняння від якісних прикметників, які не ступенюються (*більш гнідий*, *шоколадні ший*, а має бути – *гнідий*, *шоколадний*).

До того ж не від усіх якісних прикметників можна утворити ступені порівняння, зокрема від тих, що виражають назви абсолютних ознак, що не підлягають кількісному вимірові (*босий*, *сліпий*, *німий*); означають назви мастей тварин (*буланий*, *вороний*, *попелястий*, *чалий*); означають назви кольорів за подібністю (*салатовий*, *шоколадний*); мають словотворчі засоби,

які вказують на більший або менший ступінь вияву ознаки в предметі без зіставлення його з іншим (*височезний, премилый, ультрамодний*); складаються з кількох основ (*темно-синій, дзвінкоголосий, швидконогий*); віддієслівного походження з префіксом *не-* (*непохитний, неподільний, невмирущий*); мають суфікси *-анн (-яnn), -енн* і вказують на неможливість виконання дії (*невблаганний, невпізнаний*).

Аналізований матеріал засвідчує, що порушенням норми виступає поєднання обох форм ступенювання: *Спілка українських підприємців допоможе **більш ефектніше** налагодити діалог між бізнесом* (№ 38 11.10.2017);

Трапляються в аналізованих текстах помилки, пов'язані з утворенням граматичних форм найвищого ступеня порівняння прикметників за допомогою слова *самий*: *Самий **тривалий** концерт* (№ 41 від 01.11.2017); *Естонія **сама комфортна** країна для працівників з України* (№ 41 від 01.11.2017); *Учасники **самого вагомого** шоу продовжать тренуватись* (№ 35 від 20.09.2017). Такі побудови є кальками з російської мови, вони сприймаються як елемент просторіччя в усному суржиковому мовленні. На сторінках періодичних видань, звісно, що вони неприпустимі.

У досліджуваних текстах спорадичними виявилися морфологічні аномативи, пов'язані з утворенням ступенів порівняння від відносних прикметників: *У свою чергу голова міста Сергій Моргунов висловив сподівання, що переможуть у конкурсі саме **найінноваційніші*** (правильно – *інноваційні*) *світові компанії* (№ 28 від 26.07.2017).

Рідковживаними виявилися помилки, пов'язані з утворенням наказового способу дієслів: *Гайда на стадіон і **перемагаємо*** (правильно – *перемагаймо*) *разом!* (№ 33 від 06.09.2017); *Якщо більшість рішень нас буде об'єднувати і ми не будемо залежні від "хотєлок" певних, а буде більшість об'єднуватися навколо ухвалення результативних рішень, тоді ми запросимо наших колег з інших фракцій: **давайте будемо говорити*** (натомість має бути

– *починаймо говорити*) (№ 25 від 05.07.2017). Помилки такого типу сформовані під впливом аналогії до російської мови.

Отже, серед морфологічних анормативів найбільшу частотність мають помилки в уживанні граматичних форм іменника, під час утворення форм вищого й найвищого ступенів порівняння прикметників. Помилконебезпечним місцем виступає також постає узгодження числівника з іменником.

2.2.2. Синтаксичні анормативи. Як відомо, синтаксичні норми регулюють правильність побудови словосполучень і речень в українській мові. За спостереженнями К. Городенської, за останні два десятиріччя в українській мові «розширили сферу вживання багато слів та синтаксичних конструкцій» [24, с. 3]. Передусім це стосується словосполучень, утворених підрядним зв'язком керування, у якому «реалізується властивість більшості повнозначних слів виражати різні семантико-синтаксичні відношення з іншими словами за допомогою своєї форми» [Цит. за: Харченко С. Синтаксичні норми літературної мови ХХ – початку ХХІ ст. : монографія. – К. : Міленіум, 2017. – С. 334]. Предметом різноаспектного розгляду науковців були ті відмінкові форми керованих слів, що становлять труднощі в слововживанні. До них здебільшого зараховують «граматичні форми іменників, що позначають об'єкт (предмет чи істота, на які спрямовано дію, процес або які охоплює стан); адресата (назва істоти або назва сукупності істот, на користь або шкоду яких відбувається дія); знаряддя, за допомогою якого виконують дію; засіб, з якого виготовляють щось або який є допоміжним матеріалом для виконання дії; місцеперебування істоти або предмета; шлях руху; вихідний пункт руху; кінцевий пункт руху [Цит. за: Харченко С. Синтаксичні норми літературної мови ХХ – початку ХХІ ст. : монографія. – К. : Міленіум, 2017. – С. 336].

У словосполученнях, у яких в ролі опорного слова виступають перехідні дієслова, залежні слова зазвичай вживаються у формі знахідного відмінка (*відзначати ювілей, визначати день святкування* тощо); якщо ж при

дієсловах є заперечна частка *не*, то іменні форми при них уживаються здебільшого в родовому відмінку (*не давати згоди, не відзначати цієї дати, не визначати поки що дати весілля* та ін.).

У журналістських текстах газети «Місто» зафіксовано конструкції, у яких порушено цю норму: *Начальниця Відділу комунікацій ГУНП області Анна Олійник зауважує, що висвітлюючи якесь правопорушення* (порушено також пунктуаційну норму: не виділено відокремленої обставини, вираженої дієприслівниковим зворотом) *вони не акцентують увагу, до якої національності належить людина* (№ 27 від 18.07.2018); *Так, зазвичай вони не виплачують іпотеку та не мусять утримувати інших людей* (№ 33 від 06.09.2017); *...він до цього часу навіть не оформив офіційно статус учасника бойових дій, хоча мав на те повне право* (№ 28 від 26.07.2017).

Нерідко трапляються порушення синтаксичних норм у вживанні прийменників. В українській мові прийменник *при* вживають, щоб вказати на «просторову близькість (при дорозі), належність або підпорядкованість (спорткомплекс при школі), наявність когось або чогось (при свідках), обставини, що їх характеризує наявність чогось поряд (при низькій температурі) [61, с. 17]. Замість прийменниково-іменникові конструкції на кшталт *при виконанні* варто замінити дієприслівником чи похідними прийменниками аналітичної будови – *під час, у процесі*. Тому в реченні *За підрахунками фахівців підприємства, при використанні геліосистеми для підігріву води за 2017 рік економія складатиме* (правильно – *становитиме*) *майже 50 тисяч гривень* (№ 45 від 29.11.2017 р.) варто замість прийменника *при* використати *під час* або *в процесі*.

Інтерферентного впливу зазнали окремі прийменники, які автори вживають за аналогією до російської мови: *Оскільки ціна на туристичне страхування є невеликою в порівнянні з* (правильно – *порівняно з*) *рахунками на лікування, подорожувати без страховки за кордоном – дуже ризиковане діло* (№ 33 від 06.09.2017); *У порівнянні* (має бути *порівняно з*) *із літом і осінню це вже не так багато* (№ 3 від 25.01.2017); *У відділі комунікації*

поліції області нагадують, що за завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності **згідно** (правильно – згідно з) *ст.259 Кримінального кодексу передбачено покарання у вигляді ув'язнення терміном до 6 років (№ 45 від 29.11.2017); Йому 31 рік, за фахом працює вже дев'ять років, одразу **по закінченні** (має бути після) вишу (№ 33 від 06.09.2017).*

Трапляються також помилки у виборі керованої форми при однорідних членах речення, зокрема, уживання спільного додатка при словах, які вимагають різних відмінкових форм: *С. Моргунов подякував усім, хто **підтримав** (кого?) і **допомагав** (кому?) **евакуйованим** мешканцям (№ 37 від 04.10.2017).*

Спорадичними виявилися помилки, зумовлені

- неправильним розташуванням градаційних сполучників, що мали б з'єднувати однорідні члени речення, як-от у реченні *Працюють фахівці не лише Вінницької області, а й приїхала група оперативного реагування з центральних органів влади (№ 37 від 04.10.2017);*

- неправильною побудовою речення, що, зі свого боку, спричиняє двозначність його тлумачення: *По-перше, тому що такий випадок стався у Німеччині, а по-друге, бо мав медичну страховку (№ 33 від 06.09.2017).* У підрядному реченні причини невинуватим постає еліпсис підмета.

Отже, серед граматичних анормативів, що трапляються в регіональних ЗМІ, помилконебезпечні зони, на яких мають зацентровувати увагу редактори під час коригування журналістських текстів, становлять відмінкові форми іменника, узгодження числівників з іменниками, дієслівне керування.

2.3. Орфографічні анормативи

Серед порушень норм сучасної української літературної мови в журналістських матеріалах газети «Місто» нерідко трапляються орфографічні помилки. Наявність цих помилок, вважаємо, зумовлена здебільшого незнанням морфемно-словотвірної природи частин мови.

Найчастіше журналісти не дотримуються правил уживання прийменників *у – в* та сполучників *і – й*, що, зі свого боку, призводить до порушення милозвучності української мови.

Серед орфографічних помилок виокремлюємо:

1) недотримання правил чергування *у – в* та *і – й*. Досліджуваний матеріал засвідчує, що найчастіше помилки трапляються через недотримання таких правил уживання прийменника:

- *у* між приголосними: *Є один улюблений момент в тренуваннях* (№ 35 від 20.09.2017);

- *в* після літер на позначення голосного перед літерами, що позначають більшість приголосних (крім *в, ф, льв, св, хв.* і под.): *Але вона не переросла у глибоке почуття* (№ 36 від 20.09.2017); *Завод почне роботу уже* навесні (№ 37 від 04.10.2017); *Зараз мобілізуються усі* необхідні будівельні матеріали, щоб пришвидшити ці роботи (№ 37 від 04.10.2017); *Сьогодні у нас стоїть питання – швидкого відновлення нормальних умов життя* (№ 37 від 04.10.2017); *По-перше, тому що такий випадок стався у Німеччині, а по-друге, бо мав медичну страховку* (№ 33 від 06.09.2017); *Коли журналістка «Міста» почала розбиратися у причинах і наслідках цієї ситуації, то стало зрозуміло, що проблема тут значно глибша, ніж протест* (№ 3 від 25.01.2017); *Нинішню ухвалу відповідно можна оскаржити упродовж* трьох місяців до Верховного Суду (№ 27 від 18.07.2018); *Самі ж проекти втілюватимуться у життя у 2018 році* (№ 37 від 04.10.2017); *Коли ж гроші, які мають бути спрямовані на допомогу військовим, зберігаються у кишені – це, щонайменше, дивує багатьох* (21 від 06.06.2018);

- *в* між літерами на позначення голосних: *Це будуть центральні районні лікарні, де у обов'язковому порядку мають функціонувати чотири профільні відділення* (№ 3 від 25.01.2017); *Після розгрому ромського табору в Києві і трагічної розправи з поселенцями на Львівщині у інших областях розпочалися профілактичні заходи для запобігання подібних ситуацій* (№ 27 від 18.07.2018);

- *у* після паузи, що на письмі позначається комою, крапкою з комою, двокрапкою, тире, дужкою й крапками, перед приголосним: *Ми всіх підтримаємо, всім допоможемо і все відновимо* (№ 37 від 04.10.2017); *Все йде прозоро, воно не приховується* (№ 3 від 25.01.2017); *Всі громадяни України мали змогу подати власний проект* (№ 37 від 04.10.2017);); *Ввічливий персонал, простора палата на двох осіб* (№ 33 від 06.09.2017). *Вважаю, що це позитивна річ* (№ 45 від 29.11.2017 р.);

2) недотримання правил чергування прийменників *з – зі – із*. Здебільшого порушення трапляється через нехтування правил про вживання:

- *із* перед літерами на позначення шиплячих або свистячих: *Про це суд дізнався з заперечення, наданого захисником* (№35 від 20.09.2017); ...*у Калинівці під час спілкування з журналістами* (№ 37 від 04.10.2017); *Тож вважаємо за потрібне ознайомити з цією ситуацією читачів* (№ 3 від 25.01.2017); *Збірну Вінниччини на чемпіонаті України з самбо серед юнаків до 14 років готував тренер Олег Бузовський* (21 від 06.06.2018); *На запитання, що трапилося з жіночою командою, Анатолій Яценко відповів, що українку Дарію Ткаченко купили за квартиру у Росії* (№ 3 від 25.01.2017); *Учасники почали забіг з площі Героя України Костянтина Могилка та фінішували у* (порушено правило про вживання *в* після літер на позначення голосного перед літерами, що позначають більшість приголосних (крім *в, ф, льв, св, хв.* і под.)) *Центральному парку культури і відпочинку, загальна протяжність дистанції склала* (порушено також лексичну норму: має бути становила) *три кілометри* (21 від 06.06.2018); *Учні школи мистецтв «Вишенька» постійно беруть участь у найпрестижніших конкурсах та фестивалях, звідки завжди приїжджають з перемогами, адже знання, які вони отримують* (порушено також лексичну норму: має бути становила) *у школі – дійсно найвищого рівня!* (21 від 06.06.2018);

- *із* між літерами на позначення приголосних: *Макети супроводжувались також тифлокоментарем – додатковою аудіодоріжкою, яка описує те, що відбувається, для людей з порушенням зору* (№ 33 від

06.09.2017); *Тобто турист з Європи, який приїжджає в українські міста, в тому числі в майбутньому до Вінниці, може не задумуватись, де йому придбати квиток, а просто прикласти картку будь-якого банку, чи французького, чи італійського, чи американського і розрахуватися за свій проїзд* (38 від 10.10.2018); *Учні школи мистецтв «Вишенька» постійно беруть участь у найпрестижніших конкурсах та фестивалях, звідки завжди приїжджають з перемогами, адже знання, які вони отримують у школі – дійсно найвищого рівня!* (21 від 06.06.2018); *Учасники почали забіг з площі Героя України Костянтина Могилка та фінішували у* (порушено правило про вживання **в** після літер на позначення голосного перед літерами, що позначають більшість приголосних (крім **в, ф, льв, св, хв.** і под.)) *Центральному парку культури і відпочинку, загальна протяжність дистанції **склала*** (порушено також лексичну норму: має бути *становила*) *три кілометри* (21 від 06.06.2018); *Збірну Вінниччини на чемпіонаті України з самбо серед юнаків до 14 років готував тренер Олег Бузовський* (21 від 06.06.2018);

3) неправильне написання складних іменників: *У колекціях представлено багато пам'яткових фотографій, архівних документів, листів, свідоцтв, відео і **аудіо-записів*** (33 від 05.09.2018); *До дня народження Тараса Шевченка **арт-група** «Творчий Кременчук» та активісти #Adapter зініціювали всеукраїнський флешмоб* (№ 4 від 11.02.2018).

Як зауважує К. Городенська, «слова з іншомовним скороченням від прикметника *артилерійський* і як синонім до прикметників *мистецький, художній, артистичний* (друге значення) в українській мові потрібно писати разом» [24, с. 93];

4) помилки в написанні малих і великих літер: *У липні вони до мене підійшли, щоб я від **Фонду** подала трьох людей* (№ 41 від 01.11.2017); *...через **вищий** адміністративний суд* (№ 40 від 01.11.2017);

5) неправильне написання прислівників: *Дотримуючись настанов «з гори»*, Вінниччина була поділена на три госпітальні округи Вінницький, Могилів-Подільський і Тульчинський (№ 3 від 25.01.2017);

6) спорадичне нерозрізнення літер *г* та *з*: *Тому що у ґрунті накопичуються шкідники* (№ 41 від 01.11.2017); *Ну, звичайно, приділяйте увагу ґрунту* (№ 40 від 01.11.2017);

7) написання *-н-* чи *-нн-* у словах: *По периметру встановленні* камери відеоспостереження (№ 45 від 29.11.2017 р.);

8) написання часток: *Я думаю, що виконавцями цього дійства були все таки* силові спецслужби (№ 5 від 08.02.2018);

9) написання *не* з різними частинами мови: *У принципі, не зважаючи на зимовий період, аеропорт функціонує у штатному режимі* (№ 3 від 25.01.2017); *Цікаво, що на цю крадіжку зловмисник пішов не зважаючи на те, що саме перебував під слідством за аналогічний злочин у Гайсинському районі* (№ 28 від 26.07.2017); *Разом із вінничанами та гостями свята українських захисників цього дня вітатимуть виконавці, які, не зважаючи на снаряди і* (має бути *й*) *кулі, вибухи та загрозу їх* (правильно – *їхньому*) *життю – їдуть на передову зони АТО* (№ 37 від 04.10.2017).

Трапляються також механічні пропущення літер і знаків: *Здоров'я* ваших кісток, сугавів (№ 41 від 01.11.2017); *Здоровя* печінки (№ 41 від 01.11.2017); *Обовязкова!* Наявність власної дитини (№ 35 від 20.09.2017).

Отже, найчастотнішими серед орфографічних помилок виявилися аномативи, що засвідчують порушення правил, що забезпечують милозвучність української мови; неправильне написання складних іменників, а також неправильне вживання великої літери. Причиною появи цього типу помилок є, з одного боку, недостатність відповідних лінгвістичних знань, а з іншого – вплив аналогії до написання слів у російській мові.

2.4. Пунктуаційні аномативи

Проблемі порушення пунктуаційних норм у мові присвячено наукові розвідки. Теоретичні положення щодо цього питання містяться в працях

Т. Бондаренко [14; 17], Н. Ковальчук [39], В. Мельничайко [56], М. Пентилюк [67], у яких подано класифікацію пунктуаційних помилок.

Пунктуаційні анормативи становлять порушення пунктуаційних норм, закріплених у пунктуаційних правилах – рекомендаціях щодо нормативного вживання розділових знаків. За переконанням Т. Бондаренко, такі відхилення виникають тоді, коли вживають / не вживають розділовий знак, відповідний / невідповідний певному структурно- семантичному членуванню речення, або вживають знак там, де не потрібно, чи безпідставно замінюють його на інший [14, с. 89]. Виокремлюють три типи пунктуаційних помилок: відсутність потрібних розділових знаків, уживання зайвих знаків, необґрунтована заміна одних знаків іншими. В. Мельничайко до поданого переліку додає ще один різновид пунктуаційних анормативів – постановку розділового знака не в тому місці, де потрібно [56].

Аналіз дібраного матеріалу дає підстави диференціювати пунктуаційні помилки на три групи: помилки, пов'язані із відсутністю потрібних розділових знаків; пов'язані з безпідставним вживанням розділових знаків там, де за правилами вони не передбачені; помилки, пов'язані з ненормативним використанням одного розділового знака замість іншого.

Щодо першої групи помилок, то розділові знаки не вживають як у простому, так і в складному реченні. Зокрема, у простих реченнях трапляється, що:

- не ставлять тире між підметом і присудком: *Потрібно знати, що металобрухт це вторинна сировина яка є товаром з високою вартістю яку можна і потрібно реалізувати нашому підприємству* (№ 27 від 18.07.2018); *Металобрухт це гроші* (№ 27 від 18.07.2018);

- не виділяють комами додатків зі значенням виключення, що починаються словами *крім, окрім*: *Крім «Мистецтва кохання» Міхаліни Віслоцької ще одна біографічна драма Днів польського кіно буде присвячена видатному науковцю-польці Марії Склодовській-Кюрі (режисер – Марі Ноель)* (№ 37 від 04.10.2017);

- не виділяють комами вставних одиниць: *Яка з озвучених версій зрештою ляже в обвинувальний вирок – прогнозувати складно* (№ 37 від 04.10.2017); *А от щодо «неузгоджених з організацією контактів» з «недружніми організаціями», то як дізналося «Місто» мова може йде про анархістську організацію «Революційна дія», яка має дуже специфічну репутацію і якій закидають, що вони, мовляв, не визнають війну на Сході і підігрують кремлівській пропаганді* (№ 5 від 08.02.2018); *Зрештою 27 із 34 депутатів райради одноголосно затвердили звернення щодо подальшої роботи Шаргородської ЦРЛ* (№ 3 від 25.01.2017); *Яка з озвучених версій зрештою ляже в обвинувальний вирок – прогнозувати складно* (№ 37 від 04.10.2017); *Іншими словами* (спостерігаємо також порушення лексичної норми, замість інтерферени *іншими словами* потрібно вжити *інакше кажучи*), *застосування міотрейнерів, звичних для усіх пластинок або іншої знімної апаратури дозволить якщо не остаточно вирішити* (проблеми розв'язують, а не вирішують) *ортодонтичну проблему дитини, то принаймні, уникнути видалення постійних зубів або необхідності в інших хірургічних втручаннях у старшому віці* (21 від 06.06.2018);

- немає розділових знаків при обставинах, виражених дієприслівниковими зворотами чи сполученням іменника з прийменником *незважаючи на*: *Питання недоопрацьоване, а це означає, що голосуючи за нього ми знову наступатимемо на ті самі граблі, – заявив депутат Володимир Барцьось* (№ 28 від 26.07.2017); *Перебуваючи в таких установах люди не отримують потрібної інформації про своє лікування і живуть в поганих умовах* (№ 37 від 04.10.2017); *Цікаво, що на цю крадіжку зловмисник пішов не заважаючи на те, що саме перебував під слідством за аналогічний злочин у Гайсинському районі* (№ 28 від 26.07.2017).

- неправильне вживання розділових знаків у реченнях з однорідними членами речення: *Розмова була досить гострою, при цьому учасників зустрічі цікавили цілком конкретні питання – як от розв'язання проблем із кредитуванням, закриттям банків, компенсацій втрачених коштів* (25 від

05.07.2017). Автор статті, а також і редактор знехтували таке правило: якщо при однорідних членах речення є пояснювально-з'ясувальні сполучники *а саме, наприклад, як-от*, то перед ними треба ставити кому, а після них – тире.

У досліджуваних матеріалах трапляються порушення пунктуаційної норми через незнання правил уживання розділових знаків у простому реченні, ускладненому однорідними членами речення, зокрема ті випадки, коли при однорідних членах речення є узагальнювальне слово. Наприклад, у реченні *Ми будемо підтримувати в цій програмі кілька сфер підприємницької діяльності – туристичні послуги, а саме сфера гостинності, сфера послуг, легка та харчова промисловість, медичні послуги, інформаційні технології* (№ 5 від 08.02.2018) пропущено двокрапку перед однорідними членами речення після пояснювально-з'ясувального сполучника *а саме*.

Незнання структури складного речення призводить до того, що журналісти не можуть точно визначити кількість предикативних частин у таких реченнях, а отже, й правильно оформити їх пунктуаційно: *Потрібно знати, що металобрухт це вторинна сировина яка є товаром з високою вартістю яку можна і потрібно реалізувати нашому підприємству* (№ 27 від 18.07.2018); *Наразі у Вінницькому міському суді підтримується обвинувачення відносно начальника одного з відділів кредитної спілки у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 364-1 КК України, який, зловживаючи своїм службовим становищем, в інтересах третіх осіб, подав на розгляд кредитного комітету КС «Злагода» пакет документів та запевнив членів останнього щодо наявності законних та достатніх підстав для надання в кредит грошових коштів на суму майже 600 тис.грн особам, які ніколи не звертались до цієї фінансової установи, та з якими він ні разу не спілкувався з питань укладання кредитних договорів, – повідомили у прес-службі прокуратури Вінницької області* (№ 5 від 08.02.2018).

Другу групу пунктуаційних помилок, зафіксованих в аналізованих текстах, становлять анормативи, пов'язані з безпідставним уживанням

розділових знаків там, де за правилами вони не передбачені. Найчастіше помилки трапляються при виділенні вставних та вставлених конструкцій. Нерідко виділять як вставні слова ті одиниці, які такими не є: ***Утім**, про ще одну можливу версію нападу, вінницькі «ЧорКомівці» на прес-конференції не сказали* (№ 5 від 08.02.2018); ***Утім**, підозрюваного потрібно спершу знайти* (№ 5 від 08.02.2018). ***Утім**, інформація щодо залишків ліків у медзакладах – затребувана суспільством* (№ 3 від 25.01.2017); ***Утім**, полишати цю територію рятувальники не будуть* (№ 45 від 29.11.2017). У першому реченні неправильно виділено прислівник *утім*, який уживається в значенні *проте*, однак, які на початку речення комами не відділяються. Також у цьому реченні невиправдано вжито тире між підметом і присудком, що спричинено, на нашу думку, ігноруванням правила про те, що тире не ставимо між головними членами речення, якщо присудок виражено прикметником.

Під час аналізу текстів з'ясовано, що помилки трапляються під час відокремлення обставин, для виділення яких немає відповідних умов (певного морфологічного вираження та змісту): ***У подальшому**, останній надав договори з додатками для підпису, які стали підставою для виготовлення видаткових касових ордерів та видачі грошових коштів на ім.'я осіб, підписи яких були підроблені при укладені вищезазначених договорів* (№ 5 від 08.02.2018).

Аналіз пунктуаційних відхилень у досліджуваних журналістських текстах засвідчив, що нерідко ставлять коми між частинами складного речення тоді, коли правилами це не передбачено. До прикладу: *Наразі у Вінницькому міському суді підтримується обвинувачення відносно начальника одного з відділів кредитної спілки у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 364-1 КК України, який, зловживаючи своїм службовим становищем, в інтересах третіх осіб, подав на розгляд кредитного комітету КС «Злагода» пакет документів та запевнив членів останнього щодо наявності законних та достатніх підстав для надання в кредит грошових коштів на суму майже 600 тис. грн особам, які ніколи не*

звертались до цієї фінансової установи, та з якими він ні разу не спілкувався з питань укладання кредитних договорів, – повідомили у прес-службі прокуратури Вінницької області (№ 5 від 08.02.2018); Разом з тим, у зв'язку з великими заслугами Дениса Котова перед «ЧорКомом», та у зв'язку з тим, що через стан здоров'я активіста після нападу ми не мали змоги дослідити мети та природи зазначених перемовин, ми призначаємо йому випробувальний термін з подальшим вирішенням питання щодо майбутньої співпраці (№ 5 від 08.02.2018).

До третьої групи пунктуаційних аномативів, які трапляються в газеті «Місто», належать помилки, пов'язані з ненормативним використанням одного розділового знака замість іншого. Зокрема, з'ясовано, що здебільшого в безсполучникових складних реченнях, у яких між предикативними частинами, відповідно до пунктуаційних норм, потрібно ставити двокрапку (у таких реченнях друга предикативна частина пояснює (конкретизує) зміст першої чи вказує на причину того, про що йдеться в першому реченні), автори ставлять тире замість двокрапки: *Найактивніше щелепи ростуть у віці до дванадцяти років – (відповідно до чинних пунктуаційних норм має бути двокрапка) це саме той час, коли можна з меншими зусиллями, меншими матеріальними витратами вирівняти зуби, **попередити** (спостерігаємо також порушення лексичної норми, замість інтерфедеми **попередити** потрібно вжити **запобігти**) розвиток зубо-щелепних аномалій або перевести їх в простіші, неускладнені, форми (21 від 06.06.2018); Випадки ці повторюються періодично у різних районах міста – (відповідно до чинних пунктуаційних норм має бути двокрапка) у когось брудна вода тече із гарячого крану, у когось із холодного (№ 3 від 25.01.2017).*

Варто зазначити, що, на думку окремих дослідників, тире як варіантний знак між частинами безсполучникового складного речення зрідка використовують, якщо друга частина указує на причину або обґрунтування дії, стану, ознаки, про які йдеться в першій. Натомість автори цю норму безпідставно застосували до всіх випадків, коли потрібно ставити двокрапку.

Трапляються випадки, коли замість коми при відокремленій обставині невинновдано ставлять тире: *Як пояснюють у прокуратурі, провадження саме за ст.127 розпочали для того, аби виключити чи підтвердити факти катування – зважаючи на усі обставини справи* (38 від 10.10.2018).

Згідно з чинним правописом, у реченнях з узагальнювальним словом у препозиції щодо однорідних членах речення вживаємо двокрапку і тире, якщо після однорідних членів це речення продовжується. Журналісти, на жаль, іноді нехтують цю норму: *Тобто турист з Європи, який приїжджає в українські міста, в тому числі в майбутньому до Вінниці, може не задумуватись, де йому придбати квиток, а просто прикласти картку будь-якого банку, (відповідно до чинних пунктуаційних норм має бути двокрапка) чи французького, чи італійського, чи американського* (згідно з чинними пунктуаційними нормами має бути тире) *і розрахуватися за свій проїзд* (38 від 10.10.2018).

Аналізуючи пунктуаційні помилки в журналістських текстах, потрібно вказати на причини їхнього виникнення. Більшість дослідників таких мовних порушень передусім акцентує на частковому або повному незнанні пунктуаційної норми, без чого неможливо сформувати сталі пунктуаційні навички, а також наголошує на низькому рівні знань із синтаксису, невмінні розпізнавати синтаксичні явища та комунікативно-сміслові відрізки, що потребують виділення [цит.].

Називаючи причини відхилення від норм пунктуації в журналістських матеріалах, Т. Бондаренко акцентує на складності механізму породження висловлювань, особливості оперативної пам'яті автора комунікативного висловлювання, на відсутності лінгвоконтролю за створеним матеріалом, на дії психофізіологічних чинників, як-от: утома, нервеве напруження, несприятливі умови праці тощо [14, с. 89–90].

На думку О. Хакімової, пунктуаційні помилки в пресі спричинені порушенням принципів пунктуації. Авторка, зокрема, наголошує на непослідовній реалізації структурного принципу, а також указує на

актуальність комунікативного принципу пунктуації. Обидва принципи в тому самому синтаксичному відрізку можуть вступати в різні відношення, що, зрештою, призводить до пунктуаційних відхилень [Цит. за:].

Узагальнивши наявні міркування щодо причин появи пунктуаційних помилок, зазначимо, що в регіональних друкованих ЗМІ такими, на нашу думку, є:

- 1) низький або недостатній рівень пунктуаційної грамотності як авторів, так і редакторів ;
- 2) погане знання структури синтаксичних одиниць та їхнього морфологічного вираження;
- 3) нехтування авторами засвоєних пунктуаційних норм.

Отже, правильне пунктуаційне оформлення журналістських текстів, зокрема в друкованих виданнях, з одного боку, сприяє правильному розумінню цих текстів читачами, а з іншого – підвищує їхню мовну грамотність. В аналізованих текстах трапляються три основні групи пунктуаційні помилок: відсутність потрібних розділових знаків; уживання таких знаків поза правилами; ненормативна заміна одного знака іншим. Основними причинами пунктуаційних аномативів є, за нашим переконанням, низький рівень знань синтаксичних і пунктуаційних норм української мови, а також недбале редагування матеріалів.

ВИСНОВКИ ДО II РОЗДІЛУ

Аналізуючи проблему анормативності на матеріалі журналістських матеріалів, уміщених у газеті «Місто», ми виявили багато лексичних анормативів. З-поміж них найбільш уживаними виявилися інтерфедеми, плеонастичні конструкції, складниками надлишкової інформації в яких, окрім слів іншомовного походження, часто виступають власне українські слова.

Серед граматичних анормативів, що трапляються в регіональних ЗМІ, помилконебезпечні місця, на які мають звертати особливу увагу редактори під час коригування журналістських текстів, становлять відмінкові форми іменника (орудного відмінка іменників I відміни мішаної групи; родового відмінка чоловічого роду II відміни; давального відмінка однини чоловічого роду), узгодження числівників з іменниками, дієслівне керування, зокрема прийменникові конструкції.

Високу частотність в аналізованих текстах мають власне орфографічні помилки, серед яких переважають буквені: а) вживання великої літери: б) написання складних слів: в) написання *н* та *-nn-* у прикметниках і дієприкметниках; г) написання часток. Причиною появи цього типу помилок є, з одного боку, недостатність відповідних лінгвістичних знань, а з іншого – вплив аналогії до написання слів у російській мові.

Правильне пунктуаційне оформлення журналістських текстів, зокрема в друкованих виданнях, з одного боку, сприяє правильному розумінню цих текстів читачами, а з іншого – підвищує їхню мовну грамотність. В аналізованих текстах трапляються три основні групи пунктуаційні помилок: відсутність потрібних розділових знаків; уживання таких знаків поза правилами; ненормативна заміна одного знака іншим. Основними причинами пунктуаційних анормативів є, за нашим переконанням, низький рівень знань синтаксисичних і пунктуаційних норм української мови, а також недбале редагування матеріалів.

Аналіз журналістських матеріалів газети «Місто» засвідчив високий рівень анормативів лексико-семантичного рівня і помірну – порушення правописних норм, що свідчить про дієвість в наш час виділених Ю. Шевельовим причин анормативності, пов'язаних з політикою, культурою й деструктивною для мови історією

ВИСНОВКИ

ЗМІ як важливий невід’ємний складник суспільного буття, джерело постійної інформації сьогодні найбільше впливає на формування світоглядних і ціннісних орієнтирів особистості. Проте ЗМІ не лише створює особливу медійну реальність, але й водночас витворює мовну картину суспільства.

Мова ЗМІ, поза сумнівом, належить до найбільш динамічних систем, що миттєво реагує на всі зміни, які відбуваються в соціумі, з одного боку, відображаючи стан його розвитку, а з іншого, – впливаючи на формування суспільної свідомості. Саме в мові ЗМІ можна простежити сучасні тенденції в підходах до вивчення мови, які є в лінгвістиці.

Одним із дискусійних і водночас найменш чітко окреслених понять у сучасній лінгвістиці є питання дискурсу, що, з одного боку, вказує на складність цього поняття, а з іншого, – на різне потрактування його науковцями. У нашому дослідженні текст визначаємо як інформаційно та композиційно завершений продукт мовленнєвої діяльності, побудований з урахуванням комунікативної мети, а дискурс потрактуємо як складне комунікативне явище, що охоплює соціальний контекст, який створює уявлення як про учасників комунікації, так і про процеси творення й сприйняття повідомлення.

Поняття норми, зокрема норми мовної, є базовим поняттям культури мови є. Поняття «мовна норма» визначаємо як сукупність загальновизнаних мовних засобів, що вважаються правильними та зразковими на певному історичному етапі і водночас обов’язковими для всіх носіїв мови. Норму літературної мови, слідом за М. Пилинським, потрактуємо як «реальний, історично зумовлений і порівняно стабільний мовний факт, що відповідає системі і нормі мови і становить єдину можливість або найкращий для даного конкретного випадку варіант, відібраний суспільством на певному етапі його розвитку із співвідносних фактів загальнонародної (національної) мови в процесі спілкування».

Мовна помилка, чи анорматив, – це свідоме (чи несвідоме) відхилення від чинних норм сучасної української літературної мови. Ураховуючи співвіднесеність мовних помилок із рівнем мовної системи, виокремлюємо такі різновиди ненормативних утворень: орфографічні анормативи (помилки), лексичні, фразеологічні, морфологічні, словотвірні, синтаксичні, пунктуаційні, стилістичні, орфоепічні та акцентуаційні анормативи (помилки).

Основними чинниками, що спричиняють появу мовних помилок у ЗМІ, є: неналежна державна мовно-культурна політика в Україні; слабкі знання чинних норм щодо використання різнорівневих мовних одиниць; байдуже ставлення до свого мовлення та небажання вдосконалювати рівень мовної компетенції; а також «незацікавленість ЗМІ бути інститутом пропагування норми».

Аналізуючи проблему анормативності на матеріалі журналістських матеріалів, уміщених у газеті «Місто», ми виявили багато лексичних анормативів. З-поміж них найбільш уживаними виявилися інтерфедеми, плеонастичні конструкції, складниками надлишкової інформації в яких, окрім слів іншомовного походження, часто виступають власне українські слова.

Серед граматичних анормативів, що трапляються в регіональних ЗМІ, помилконебезпечні місця, на які мають звертати особливу увагу редактори під час коригування журналістських текстів, становлять відмінкові форми іменника (орудного відмінка іменників І відміни мішаної групи; родового відмінка чоловічого роду II відміни; давального відмінка однини чоловічого роду), узгодження числівників з іменниками, дієслівне керування, зокрема прийменникові конструкції.

Високу частотність в аналізованих текстах мають власне орфографічні помилки, серед яких переважають буквені: а) вживання великої літери: б) написання складних слів: в) написання н та -nn- у прикметниках і дієприкметниках; г) написання часток. Причиною появи цього типу помилок

є, з одного боку, недостатність відповідних лінгвістичних знань, а з іншого – вплив аналогії до написання слів у російській мові.

Правильне пунктуаційне оформлення журналістських текстів, зокрема в друкованих виданнях, з одного боку, сприяє правильному розумінню цих текстів читачами, а з іншого – підвищує їхню мовну грамотність. В аналізованих текстах трапляються три основні групи пунктуаційні помилок: відсутність потрібних розділових знаків; уживання таких знаків поза правилами; ненормативна заміна одного знака іншим. Основними причинами пунктуаційних аномативів є, за нашим переконанням, низький рівень знань синтаксисичних і пунктуаційних норм української мови, а також недбале редагування матеріалів.

Аналіз журналістських матеріалів газети «Місто» засвідчив високий рівень аномативів лексико-семантичного рівня і помірну – порушення правописних норм, що свідчить про дієвість в наш час виділених Ю. Шевельовим причин аномативності, пов'язаних з політикою, культурою й деструктивною для мови історією

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити / за заг. ред. О. Сербенської. – Львів : Світ, 1994. – 152 с.
2. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо / Б. Антоненко-Давидович. – Київ : Либідь, 1991. – 254 с.
3. Арутюнова Н. Д. Дискурс / Н. Д. Арутюнова // Лингвистический Энциклопедический словарь / под ред. В. Н. Ярцева. – Москва : Сов. Энцикл., 1990. – С. 136–137.
4. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови / Н. Д. Бабич. – Львів : Світ, 2003. – 432 с.
5. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики : [монографія] / Ф. С. Бацевич. – Львів : ПАІС, 2010. – 336 с.
6. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : [підручник] / Ф. С. Бацевич. – Київ : ВЦ «Академія», 2004. – 344 с.
7. Библик С. П. Усна літературна мова в українській культурі повсякдення / С. П. Библик – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2013. – 589 с.
8. Білецький А. О. Про мову і мовознавство : навч. посібник [для студентів філолог. спец. вищ. навч. закладів] / А. О. Білецький. – Київ : «АртЕк», 1996. – 224с.
9. Бондар О. Екологія українського слова: аспект і проблеми // Мовознавство: Доповіді та повідомлення IV Міжнародного конгресу україністів / О. Бондар. – Київ : Пульсари, 2002. – С. 158–163.
10. Бондаренко Т. Г. Орфографічна помилка: спроба лінгвістичного переосмислення / Т. Г. Бондаренко // Наукові записки Ін-ту журналістики. – Київ, 2001. – Т. 2. – С. 108–111.
11. Бондаренко Т. Г. До проблеми феномена помилки / Т. Г. Бондаренко // Вісник Черкас. ун-ту. Серія : Педагогічні науки. – Черкаси, 2001. – Вип. 23. – С. 10–13.

12. Бондаренко Т. Г. Морфологічні помилки у мові друкованих ЗМІ / Т. Г. Бондаренко // Філологічні студії: Науковий часопис. – Луцьк, 2002. – № 1. – С. 4–12.

13. Бондаренко Т. Г. Критерії виявлення мовних помилок під час редагування журналістських матеріалів / Т. Г. Бондаренко // Наукові записки Ін-ту журналістики. – Київ, 2002. – Т. 8. – С. 112–117.

14. Бондаренко Т. Г. Пунктуаційні помилки як різновид комунікативного шуму / Т. Г. Бондаренко // Лінгвогеографія Черкащини: Зб. матеріалів міжвузівської наук.-практ. конф., Умань, 25–26 травня 2000 р. – Київ: Знання, 2000. – С. 88–90.

15. Бондаренко Т. Г. До проблеми граматичних помилок у писемній формі комунікації // Граматичні категорії української мови: Тези Всеукр. наук. конф., м. Вінниця, 21–23 листопада 2000 р. – Вінниця : ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського, 2000. – С. 18–20.

16. Бондаренко Т. Г. Порухення лексичних норм української мови (на матеріалі друкованих ЗМІ) // Мова у слов'янському культурному просторі: Тези доп. та повідомл. Міжнародної наук. конф., Умань, 23–25 травня 2002 р. – Умань : Графіка, 2002. – С. 52–54.

17. Бондаренко Т. Г. Типологія мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.01.08 / Т. Г. Бондаренко. – Київ : Інститут журналістики КНУ ім. Т. Шевченка, 2003. – 18 с.

18. Боярська Л. В. Мовні помилки на сторінках ЗМІ (дослідження-моніторинг) / Л. В. Боярська [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://journalib.univ.kiev.ua/Movni_pom_na_st_zmi.pdf

19. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Бусел. – Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

20. Волощак М. Неправильно – правильно : довідник з українського слововживання : за матеріалами засобів масової інформації / М. Волощак. – Київ : ВЦ «Просвіта», 2000.

21. Гаврилюк І. О. Мас-медійний дискурс: змістові, структурні та функціональні особливості // І. О. Гаврилюк [Електронний ресурс] // Актуальні проблеми філології та перекладознавства. – Випуск десятий. – 2016 рік. – С. 110–116. – Режим доступу: [file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/apftp_2016_10\(1\)___24%20\(1\).pdf](file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/apftp_2016_10(1)___24%20(1).pdf).

22. Глушкова Т. Проблеми газетного мовлення в контексті професійних журналістських стандартів / Т. Глушкова // Журналістика в контексті сучасних професійних стандартів та трансформації журналістської освіти. – Київ, 2006. – С. 42–44.

23. Городенська К. Нові явища та процеси в українському словотворенні : динаміка чи деструкція словотвірних норм? / К. Городенська. – Українська мова. – 2013. – №2. – С. 3-13.

24. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення / К. Городенська. – Ін-т укр. мови НАН України. – К. : КММ, 2014. –124 с.

25. Дергач Д. В. Стилїстика онімів в українських мас-медіа : монографія / Д. В. Дергач ; КНУТШ, Ін-т філології. – Київ : Київський університет, 2010. – 270 с.

26. Дудик П. С. Стилїстика української мови / П. С. Дудик. – Київ : Видавничий центр «Академія», 2005. – 368 с.

27. Єрмоленко С. Нариси з української словесності: стилїстика та культура мови /С. Єрмоленко. – Київ : Довіра, 1999.

28. Єрмоленко С. Я. Українська мова : Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів /С. Я. Єрмоленко,С. П. Бирик, О. Г. Тодор; за ред.С. Я. Єрмоленко. – Київ : Либідь, 2001. – 224 с.

29. Жовтобрюх М. А. Мова української преси (до сер. 90-х рр. ХІХ ст.) / М. А. Жовтобрюх. – Київ : Вид-во АН УРСР, 1963. – 413 с.

30. Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ ст.: Структура та прагматилістичні функції: автореф. дис...

докт. філол. наук : 10.02.01 / І. Я. Завальнюк. – Київ : Інститут української мови НАН України, 2010. – 40 с.

31. Зикун Н. І. Культура мови ЗМІ і рівень довіри до медіатекстів / Н. І. Зикун [Електронний ресурс] // –с. 63–66. – Режим доступу: [file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/Npkpnu_fil_2012_31_20%20\(1\).pdf](file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/Npkpnu_fil_2012_31_20%20(1).pdf).

32. Зубков М. Проблема одного відмінкового закінчення / М. Зубков // Стиль і текст : наук. зб. / за ред. В. В. Різуна. – К. : [б. в.], 2009. – Вип. 10. – С. 33–40.

33. Капелюшний А. О. Типологія журналістських помилок / А. О. Капелюшний. – Львів : ПАІС, 2009. – 68с.

34. Караванський С. Пошук українського слова, або Боротьба за національне «я» /С. Караванський. – Київ : ВЦ «Академія», 2001. – 204 с.

35. Карасик В. И. О типах дискурса // Языковая личность : институциональный и персональный дискурс : сб. наук. тр. – Волгоград : Перемена, 2000. –С. 5–20.

36. Кислюк Л. Сучасна словотвірна норма української мови : мовна практика та кодифікація / Л. Кислюк // Українська мова. – 2012. №1. –С. 52–65.

37. Коваленко Б. О. Стилiстично знижена лексика в мові сучасної української публіцистики: дисертація ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Б. О. Коваленко // НАН України; Інститут мовознавства ім. О.О.Потебні. – Київ, 2003. – 18 с.

38. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови : [підручник] / А. П. Коваль. – Київ : Вища школа, 1987. – 350с.

39. Ковальчук Н. П. Типологія пунктуаційних помилок та причини їх виникнення / Н. П. Ковальчук // Науковий потенціал світу – 2005 : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. Том 18. Філологія.

Методика викладання мови та літератури. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2005. – С. 11–13.

40. Колоїз Ж. В. Теорія і практика редагування газет : [практикум] / Ж. В. Колоїз. – Кривий Ріг : КДПУ, 2017. – 82с.

41. Космеда Т. А. Вектор формування нових мовних і комунікативних норм в українському дискурсивному просторі [Електронний ресурс] / Т. А. Космеда // Лінгвістичні дослідження: Зб. наук. праць ХНПУ ім. Г.С.Сковороди. – 2016. – Вип. 43. –с.43–50. – Режим доступу: file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/lingvistika_43---042-050.pdf.

42. Коць Т. А. Аксіологічний і часовий виміри мовної норми / Т. А. Коць // Українська мова. – 2017. – № 4. – С. 42–49.

43. Коць Т. А. Функціональний аспект лексичної норми в засобах масової інформації (на матеріалі газет 90-х років ХХст.) / Т. А. Коць: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / НАН України. Ін-т української мови. – Київ, 1997. – 193с.

44. Кравець Л. В. Стилїстика української мови : Практикум : [навчальний посібник] / Л. В. Кравець; за ред. Л. І. Мацько. – Київ. : Вища школа, 2004. – 199 с.

45. Красиков Ю. В. Теория речевых ошибок: (На материале ошибок наборщика) / Ю. В. Красиков. – Москва : Наука, 1980. – 124 с.

46. Кривошеєва О. С. Питання культури української мови у періодичних виданнях української діаспори США і Канади О.С. Кривошеєва: Дис. ... канд. філол. наук. 10.02.01 / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 1996. – 180 с.

47. Культура мови на щодень / [уклад. : Н. Дзюбишина-Мельник, Н. Дужик,с. Єрмоленко та ін.]. – Київ: Довіра, 2002. – 169 с.

48. Культура української мови : довідник / за ред. В. М. Русанівського. – Київ : Либідь, 1990. – 304с.

49. Культура фахового мовлення : навчальний посібник / за ред. Н. Д. Бабич. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2006. – 572 с.
50. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови / О. Курило. – Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2004. – 303 с.
51. Літературна норма і мовна практика : монографія / [Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Коць Т. А. та ін.] ; за ред. С. Я. Єрмоленко. – Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2013. – 320 с.
52. Лютянська Н. І. Мас-медійний дискурс: типологічні та структурно-організаційні особливості / Н. І. Лютянська [Електронний ресурс] // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. – Філологічні науки. – 2014. – Книга 2. – Режим доступу: [file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/Nzfn_2014_2_28%20\(1\).pdf](file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/Nzfn_2014_2_28%20(1).pdf).
53. Матвієнко А. Найдоступніший спосіб підвищення мовної культури / А. Матвієнко // Дивослово. – 2004. – № 12. – С. 55–56.
54. Мацько Л. І. Стилїстика української мови : [підручник] / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; за ред. Л. І. Мацько. – Київ : Вища школа, 2003. – 462 с.
55. Мариненко І. Граматичні аномативи в текстах сучасної політичної реклами / І. Мариненко // Стилї і текст : наук. зб. / за ред. В. В. Рїзуна. – 2013. – Вип. 14. – С. 81–92.
56. Мельничайко В. Я. Творчі роботи на уроках української мови: конструювання, редагування, переклад / В. Я. Мельничайко. – Київ : Рад. школа, 1984. – 224 с.
57. Наумовець А. Г. Імплементация англіцизмів в українській мові / А. Г. Наумовець // Українська термінологія і сучасність: Зб. наук. праць. – Вип. IV. – Київ, 2001.
58. Непийвода Н. Практичний російсько-український словник. Найуживаніші слова і вислови / Н. Ф. Непийвода [Електронний ресурс]. – Київ: Основа, 2000. – Режим доступу: <http://dict.lmux>.

org.ua/other/SSR/slovnyk.html.

59. Непийвода Н. Ф. Сам собі редактор : Порадник з української мови / Н. Ф. Непийвода. – Київ : Українська книга, 1998.

60. Нетреба М. М. Стилiстичнi особливостi публiцистичних текстiв / М. М. Нетреба [Електронний ресурс] // Інформаційне суспільство. – Вип. 22. – 2015. – с. 6–10. – Режим доступу: [file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/is_2015_22_3%20\(1\).pdf](file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/is_2015_22_3%20(1).pdf)

61. Омельчук Сергій. Основні аспекти мовленнєво-методичної компетентності сучасного вчителя-словесника / С. Омельчук // Дивослово. – 2012. – № 5. – С. 13–18.

62. Панов М. В. Из наблюдений над стилем современной периодики // Язык современной публицистики / М. В. Панов. – Москва : Русский язык, 1988. – С. 23–28.

63. Партико З. В. Загальне редагування. Нормативні основи: навч. посіб. / З. В. Партико. – Львів : Афіша, 2001. – 416 с.

64. Пилинський М. Мовна норма і стиль / М. Пилинський. – Київ : Наук. думка, 1976. – 288 с.

65. Пашковська Г. До класифікації мовних норм / Г. Пашковська [Електронний ресурс] // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. – Вип. 27. – 2009. – С. 150–156. – Режим доступу: http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=JUU_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=IJ=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%9669330.

66. Пашковська Г. Проблема норми в лінгвістиці / Г. Пашковська [Електронний ресурс] // Режим доступу : http://philology.knu.ua/library/zagal/Movni_i_konceptualni_2010_29/195_199.pdf

67. Пентилюк М. Мовленнєві помилки та принципи їх класифікації /

М. Пентилюк // Ук аїнська мова та лїтература в школі. – 2003. – № 3 (28). – С. 26–29.

68. Пілик В. В. Теоретичні засади лїнгвістичної характеристики газетної мови / В. В. Пілик [Електронний ресурс] // Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. – Серія Фїлологія. Педагогіка. Психологія. – Вип. 29. – 2014. – С. 78–88. – Режим доступу: <http://journals.urau/index.php/2411-5991/article/viewFile/65862/61109>.

69. Пономарів О. Культура слова. Мовностилїстичні поради / О. Пономарів. – Київ : Либїдь, 1999. – 240 с.

70. Пономарив А. Д. Проблемы нормативности украинского языка в СМИ: Дис. ... д-ра филол. наук в форме науч. докл. – Киев, 1991. – 55 с.

71. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови : [пїдручник] / О. Д. Пономарів. – [3-тє вид., перероб. і доповн.] – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. – 248 с.

72. Почепцов Г. Г. Теорія комунїкації / Г. Г. Почепцов. – Київ : Спїлка рекламїстів України, 1996. – 198 с.

73. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спїлкування : Навчальний посїбник / Я. Радевич-Винницький. – 2-е вид., перероб. і доп. – Київ : Знання, 2006. – 291 с.

74. Рїзун В. В. Лїтературне редагування: Пїдручник / Мїжнар. фонд «Вїдродження». – Київ: Либїдь, 1996. – 240 с.

75. Рїпей Марїя. Росїянізми «так», «таким чином» у газетних матерїалах / Марїя Рїпей // // Українська мова. – 2011. – № 4. – С. 72–76.

76. Селїванова О. Сучасна лїнгвістика : напрями і проблеми: Пїдручник / О. Селїванова. – Полтава : Довкїлля – К, 2008. – 712 с.

77. Селїгей П. Питоме і чуже в термїнології: гармонія чи конфлїкт / П. Селїгей // Вісник НАН України. – 2007. – № 9.

78. Семенюк О. Основи теорії мовної комунїкації : [навчальний посїбник для студентів вищих навчальних закладів] / О. А. Семенюк, В. Ю. Парашук. – Київ : Ін Юре, 2009. – 276 с.

79. Серажим К. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність: [на матеріалах суч. газетн. публіцистики]: монографія / К. Серажим. – Київ : Київ. нац.ун-т. ім. Тараса Шевченка, 2002. – 392 с.

80. Серажим К. С. Сучасний український політичний дискурс: формування нового стилістичного канону // Наукові записки інституту журналістики / Гол. ред. В. Різун. – Київ, 2002. – Т. 8 (липень–серпень). – С. 88–94.

81. Сербенська О. А. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем: 140 запитань і відповідей / О. А. Сербенська, М. Й. Волощак. – Київ : Вид. центр «Просвіта», 2001. – 204 с.

82. Сербенська О. Дещо про культуру мови і культуру слова / О. Сербенська // Дзвін. – 2001. – № 9. – С. 137–147.

83. Солганик Г. Я. К определению понятий «текст» и «медiateкст» / Г. Я. Солганик // Вестн. Моск. ун-та. Серия 10: «Журналистика». – 2005. – № 2. – С. 7–15.

84. Стишов О. А. Динамічні процеси в лексико-семантичній системі та в словотворі української мови кінці ХХ ст. (на матеріалі мови засобів масової інформації) [Текст] : Автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.02.01 / Стишов Олександр Анатолійович ; НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. – Київ, 2003. – 35 с.

85. Струганець Л. Диференційні ознаки норми літературної мови / Л. Струганець // Культура слова. – 2011. – № 74. – С. 34–43.

86. Струганець Л. Культура мови: словник термінів / Л. Струганець. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. – 88 с.

87. Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін. – [3-є вид., випр. і доп. – Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.

88. Український правопис. – 4-те вид., випр. і доп. – Київ : Наук. думка,

1993. – 240 с.

89. Фаріон І. Д. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей): [монографія]. – Вид. 3-тє, доп. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. – 332 с.

90. Харченко С. Синтаксичні норми літературної мови ХХ – початку ХХІ ст. : монографія / Світлана Харченко ; [відп. ред. К. Г. Городенська]. – К. : Міленіум, 2017. – 417 с.

91. Хорошун О. О. Дискурс засобів масової інформації: характерні особливості [Електронний ресурс] / О. О. Хорошун . – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/11424/1/%D0%94%D0%98%D0%A1%D0%9A%D0%A3%D0%A0%D0%A1%20%D0%97%D0%90%D0%A1%D0%9E%D0%91%D0%86%D0%92%20%D0%9C%D0%90%D0%A1%D0%9E%D0%92%D0%9E%D0%87%20%D0%86%D0%9D%D0%A4%D0%9E%D0%A0%D0%9C%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%87%20%D0%A5%D0%90%D0%A0%D0%90%D0%9A%D0%A2%D0%95%D0%A0%D0%9D%D0%86%20%D0%9E%D0%A1%D0%9E%D0%91%D0%9B%D0%98%D0%92%D0%9E%D0%A1%D0%A2%D0%86.pdf>

92. Чемеркін С. Г. Українська мова в інтернеті: позамовні та внутрішньоструктурні процеси [Текст] /С. Г. Чемеркін ; НАН України, Інститут української мови. – Київ : [б.в.], 2009. – 240с.

93. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині ХХст. (1900–1941). Стан і статус / Юрій Шевельов. – Чернівці : Рута, 1998. – 212 с.

94. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса / Е. И. Шейгал. – Москва : Гнозис, 2004. – 324 с

95. Шульська Наталія/ Помилконебезпечні морфологічні явища в мові українських ЗМІ [Електронний ресурс] / Н. Шульська. – Режим доступу: http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/10051/1/%D0%9F%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D0%BB%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%BD%D1%96_%D0%BC%D0%BE%D1%80%D1%84%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%96_%D1%8F%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%B0.PDF.

96. Язык СМИ и политика / под ред. Г. Я. Солганика. – Москва : Изд-во Московского университета, Факультет журналистики МГУ имени М. В. Ломоносова, 2012. – 952 с.

97. Яворська Г. М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс. Мова, культура, влада [текст] / Г. М. Яворська. – Київ : Нац. акад. наук України. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні, 2000. – 288 с.

98. Яцимірська М. Мова ЗМІ в культурному і творчому дискурсі / Марія Яцимірська [Електронний ресурс] // Вісник Львівського університету. – Серія Журналістика. – 2014. – Випуск 39. –с. 344–349 . – Режим доступу: <file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/5709-11073-1-PB.pdf>.